

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 32, Issue 1, No.81, Spring 2021, pp. 23-58

Received: 19.02.2020 Accepted: 08.11.2020

Research Paper

A Study of Role Changes and Happiness of Rural Women

Musa Anbari *

Associate Professor, Department of Social Development Studies, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

anbari@ut.ac.ir

Somayeh Haghi

PhD Candidate of Sociology of Social Development, Department of Social Development Studies, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

s.haghi@ut.ac.ir

Introduction

Women, as half of human society, have played different roles throughout history, taking advantage of different social and economic status. Like men, they performed various activities in society. Women work alongside men in society and take on important responsibilities. In the past, housewives cared about raising children. Today, however, women must be present in the social, political, cultural, and economic fields as active and creative people. Not so long ago, a rural woman interacted and communicated with family members by attending a family center, and therefore her life was satisfactory for her. Despite the traditional division of labor in the village, she played her roles well and there was no conflict between her roles. With the modernization of societies and the resulting changes, the role of women in the family changed. These changes caused a lot of emotional stress, including depression, lack of self-confidence, dissatisfaction with life, lack of happiness, etc., which threatened the physical and mental health of women. The present study investigates the evolution of the family, social, economic, political, and cultural roles of women in Joshagh village. This study aims to help women understand the concept of happiness. The consequences of changes in the role of women's happiness is another goal of this study.

Materials and Methods

Research data have been made available during five months of continuous living with rural women in Joshagh district. This has been achieved through techniques such as exploratory study, semi-organized interviews, focus group discussions, participatory observation, and direct observation. To do this, first, the available sampling method was taken from women. For this purpose, available people or volunteers were asked to participate in the research. Also, the snowball method contributed to the research in the next step. Finally, the findings of this study were the result of 31 interviews with 37 rural women. Individual and group interviews were analyzed in three analytical stages including open coding, axial coding, and selective or core coding by fundamental theory method.

Discussion of Results and Conclusions

Based on the results, the concept of happiness includes components such as women's gatherings, attending

gatherings of friends, acquaintances, and relatives, attending religious ceremonies and places, women's work, and activities, happiness, lack of stress, worries, restlessness, anxiety, help and cooperation between women, enjoying the blessings of health, both mentally and physically, having a happy and strong spirit, enjoying life, and attending celebrations and joy. These components are strengthened by collective relations, social participation, and social trust between individuals. People's interaction and communication with each other make people happy and that is why people enjoy being together.

The results of the present study show that some of the interactions of rural women in their collective activities in the field of agriculture and animal husbandry have decreased. This decrease in interactions has reduced happiness. In other words, the changing role of women has reduced their traditional cooperation and collective participation. Women's gathering places have been gradually destroyed and no new place has been replaced. Many joyful ceremonies in the

* Corresponding author

Anbari, M., Haghi, S. (2021). A study of role changes and happiness of rural women, *Journal of Applied Sociology*, 32(1), 23-58.

village have been forgotten and reduced to only a few religious and non-religious ceremonies throughout the year. This research shows that economic issues, the prevalence of luxury, etc. can be effective in reducing collective interactions. These have reduced women's happiness. First-generation women believed that despite the lack of facilities, women's cooperation created a happy mood. The group brought happiness to themselves and their peers by holding occasional gatherings such as walking the streets or attending religious ceremonies. Second-generation women understand both their mothers' collective life and their daughters' individualism. This generation is trying to get rid of everyday worries by using what they have learned, such as carpet weaving and so on. They also try to live happily by participating in partial and limited ceremonies in the village. The third-generation includes young girls who claim that the lack of facilities and equipment in their living space has caused them to lack happiness. Another reason for the lack of happiness can be related to the culture in the village, which does not allow them to move freely with their peers. Individualism is seen in this generation. However, this group tries to use their leisure time (such as meeting friends, traveling, attending religious ceremonies, etc.) to experience happiness with their peers.

Keywords: Happiness, Role, Role Changes, Drought, Reduction of Agricultural Activities.

References:

- Adesiji, G. B., Olarewaju, K. D., Olaleye, R. S., & Komolafe, S. E. (2015) Assessment of indigenous methods of processing shea butter among women in ilorin east local government area of kwara state, nigeria. *Journal of Agricultural Sciences (Belgrade)*, 60 (2), 199-210.
- Al Agha, F. (2005) Identify income-generating jobs for rural women and determine the educational needs and skills appropriate to it, *Women in Development and Politics*, 3 (11), 147-169 (in Persian).
- Alirezanezhad, S. (2012) Technology and rural women: evolution of roles and production tools of female rice farmers in guilan province, *Social Development and Welfare Planning*, 4 (12), 169-196 (in Persian).
- Alizadeh, S., Mohseni, M., Khanjani, N., & Momenabadi, V. (2014) Correlation between social participation of women and their quality of life in kerman, *Journal of Health Promotion Management*, 3 (2), 34-42 (in Persian).
- Ameri, M., Sohrabi, R. M., Hoseinirad, M., & Daee, F. (2014) Barriers to women participation in cultural activities, *Journal of Culture Management*, 8 (24), 21-36 (in Persian).
- Anbari, M. (2018) *Happy thanksgiving*. Tehran: University of Tehran Press (in Persian).
- Anbari, M., & Haghi, S. (2012) Study of individual and social factors affecting the social vitality of the studied women: women in urban and rural areas of delijan, *Journal of Applied Sociology*, 25 (1), 1-26 (in Persian).
- Anbari, M., & Hasanvand, A. (2010) The relationship between patriarchal culture and organized participation of women in rural management: a case study of rural women in firouzabad subdistrict in lorestan province of iran, *Village and Development*, 13 (1), 131-153 (in Persian).
- Aqa Babaie, N. (2015) The intermediary role of purpose in life in relationship between religious orientation and satisfaction in life, *Journal of Islam and Psychological Research*, 2 (2), 77-92 (in Persian).
- Argyle, M. (2004) *The psychology of happiness*. Isfahan: Jahad Publication (in Persian).
- Azam Azadeh, M., & Tafteh, M. (2015) The sources of social exclusion and happiness in female-headed households, *Women in Development and Politics Journal*, 13 (3), 335-356 (in Persian).
- Azam Azadeh, M., & Tafteh, M. (2015) The story of women heads of household from obstacles to happiness (Case study of women heads of household in tehran), *Journal of Woman and Family Studies*, 3 (2), 33-60 (in Persian).
- Azodanloo, H. (2005) *Fundamental sociological concepts: An introduction*. Tehran: Ney Publication (in Persian).
- Barati, S. F. (2015) "Depression in Women." *Ethics & Psychology & Education Quarterly Book Review*, 1 (4-5): 131-138 (in Persian).
- Baratlou, F., Rezaei, A. A., & Lalehi, S. (2014) The effects of cultural and ideological programs on joy and happiness of women employed in the ministry of agriculture, *Journal of Culture Management*, 8 (25), 93-105 (in Persian).
- Cohen, B. J. (2008) *Introduction to sociology*. Tehran: The Center for Studying and Compiling University Books in Humanities (SAMT) Publication (in Persian).
- Darabi, M. (2015) Social factors affecting women's political participation in hamadan province of iran (Case study: Nahavand city), *Sociology Studies of Youth Journal*, 5 (17), 57-84 (in Persian).
- Davis, D. K., Quraishi, K., Sherman, D., Sollod, A., & Stem, C. (1995) Ethnoveterinary medicine in afghanistan: an overview of indigenous animal health care among pashtun koochi nomads, *Journal of Arid Environments*, 31 (4), 483-500.
- Eysenck, M. W. (1996) *Happiness: Facts and myths*. Tehran: Badr Publication (in Persian).
- Firouzabadi, S. A., & Farzizade, Z. (2009) Comparative study of past and present situation of rural women economic activities in family, *Journal of Community Development (Rural and Urban Communities)*, 1 (36), 35-65 (in Persian).
- Flick, U. (2008) *An introduction to qualitative research*. Tehran: Ney Publication (in Persian).
- Ghafari, Gh., Nikbin, S. F., & Esmaeilzadeh, Kh. (2013) Women's social participation and its effect on family welfare (Case study: District 9, Tehran), *Woman and Study of Family Journal*, 5 (18), 33-62 (in Persian).
- Ghafari, S. A., & Torki, H. M. (2011) The study on the effective factors influencing of women and girls in the development of rural areas of chaharmahal bakhtiari (A case study: In farsan villages), *Sociology Studies of Youth Journal*, 2 (3), 109-130 (in Persian).
- Guillen-Royo, M., & Velazco, J. (2005) *Exploring the relationship between happiness, objective, and subjective well-being: Evidence from rural thailand*. Great Britain: ESRC Research Group on Well-being in Developing Countries.
- Gurr, T. R. (2003) *Why men rebel*, Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Hadian, E., & Saharkhiz, A. (2006) Determination of economic share of rural women in livestock production:

- The case of jahrom city, *Research Bulletin of Isfahan University (Humanities)*, 21 (2), 21-39 (in Persian).
- Hezarjaribi, J., & Moradi, S. (2015) Social happiness and its related factors (A study among the students of allameh tabatabaei university), *National Studies Journal*, 15 (4), 3-26 (in Persian).
- Hosseini, N. M., & ShabAfrozan, S. (2016) The study of feeling happiness and its efficacy factors between clients rasht city welfare office, *Journal of Culture Management*, 9 (30), 1-14 (in Persian).
- Ibnouf, F. O. (2012) The value of women's indigenous knowledge in food processing and preservation for achieving household food security in rural sudan, *Journal of Food Research*, 1 (1), 238.
- Janjani, P., Momeni, Kh., & Karami, J. (2015) The relationship between social security and life style with life quality and happiness of the women in Kermanshah, *Journal Clinical Research Paramedical Sciences*, 3 (4), 247-256 (in Persian).
- Javaan, J., Yaasouri, M., Rahnama, M. R., & Ahmadiyaan, Sh. N. (2009) The study of economical situation of rural women who are in charge of their families case study: mashhad gholi rural system, *Journal of Geography and Regional Development*, 7 (11), 19-35 (in Persian).
- Khademian, T., & Faraji, T. (2012) Effective social factors affecting on social happiness of students, *Sociological Studies of Iran*, 2 (5), 19-36 (in Persian).
- Koivumaa-Honkanen, H., Koskenvuo, M., Honkanen, R. J., Viinamäki, H., Heikkilä, K., & Kaprio, J. (2004) Life dissatisfaction and subsequent work disability in an 11-year follow-up, *Psychological Medicine Journal*, 34 (2), 221-228.
- Matsa, W., & Mukoni, M. (2013) Traditional science of seed and crop yield preservation: exploring the contributions of women to indigenous knowledge systems in Zimbabwe, *International Journal of Humanities and Social Science*, 3 (4), 234-245.
- Mirlotfi, M. R., Bandani, M., & Shahraki, S. (2013) Analysis of women's roles in rural welfare level (Case study: Women's county of hamoon)." *Journal of Spatial Planning*, 3 (3), 49-68 (in Persian).
- Mohammadi, A. A. (2004) Barriers to women's political participation in iran, *Social Welfare Journal*, 3 (12), 93-130 (in Persian).
- Moshiri, S. R., Mahdavi, H. M., & Oliaei, M. S. (2009) The impact of literacy and labor of women in the rural household's income (A case study: the divandarreh town, kurdistan province), *Geography and Development Journal*, 7 (14), 69-82 (in Persian).
- Naimi, A., Najafloo, P., Salahi Moghaddam, N., & Golbaz, S. Sh. (2017) Factors affecting the participation of rural women in garmsar in rural activities, *Sociology of Women (Journal of Woman and Society)*, 8 (1), 1-22 (in Persian).
- Namdar, M. (2010) Factors influencing women's employment concurrent with introducing modern technologies to rural economy: A case study of combine owners in fars province." *Village and Development*, 13 (2), 103-128 (in Persian).
- Ndlangamandla, M. M. (2014) *Contribution of indigenous knowledge use on the livelihood of rural women in the lowveld region of swaziland: A case study of handicrafts*. PhD Thesis, University of South Africa.
- Nosrati Nejad, F., Sakhaei, A., & Sharifi, H. (2015) Study of the relationship between social capital of the youth and their level of happiness, *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 4 (2), 143-167 (in Persian).
- Nouri, S. H. A., & Ali Mohammadi, N. (2009) An analysis of rural women economical activities (Case study: Baraan region_ isfahan city), *Geography and Environmental Planning (University of Isfahan)*, 20 (34), 87-104 (in Persian).
- Okoye, J. I., & Oni, K. (2017) Promotion of indigenous food preservation and processing knowledge and the challenge of food security in Africa, *Journal of Food Security*, 5 (3), 75-87.
- Oloko, M., Mamman, M., & Ekpo, R. (2017) Underscoring the role of nigerian rural women in environmental protection: Lessons from makarfi in kaduna state, Nigeria, *African Journal of Environmental Science and Technology*, 11 (5), 213-218.
- Orden, S. R., & Bradburn, N. M. (1969) Working wives and marriage happiness, *American Journal of Sociology*, 74 (4), 392-407.
- Rabbani, A., Rabbani, R., & Ganji, M. (2011) A sociological approach to the feeling of happiness of heads of households in Isfahan, *Journal of Social Problems of Iran*, 2 (1), 1-35 (in Persian).
- Rezadoust, K., Fazeli, A., & Moghtadaei, F. (2014) A study of influential social factors on happiness in khuzestan province, *Journal of Social Development*, 8 (4), 29-46 (in Persian).
- Salehin, Sh. (2003) How rural women spend their time, *Women in Development and Politics*, 1 (7), 31-59 (in Persian).
- Sen, A. K. (2006) *Development as freedom*. Tehran: University of Tehran Press (in Persian).
- Shastri, H. D., Beena, P., Santosh, A., & Joshi, K. M. (2015) Identification of indigenous knowledge of herbs used by rural women in dantiwada taluka, *International Journal of Innovative Science, Engineering & Technology*, 3 (5), 290-292.
- Shastri, H. D., Beena, P., Santosh, A., & Joshi, K. M. (2016) Identification of indigenous knowledge of herbs used by rural women in dantiwada taluka, *Annals of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences*, 6 (1-2), 43-45.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (2013) *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. Tehran: Ney Publication (in Persian).
- Tamang, J. P., Chettri, R., & Sharma, R. M. (2009) Indigenous knowledge of northeast women on production of ethnic fermented soybean foods, *Indian Journal of Traditional Knowledge*, 8 (1), 122-126.
- Ugboma, M. U. (2014) Availability and use of indigenous knowledge amongst rural women in Nigeria, *Chinese Librarianship: An International Electronic Journal*, 38 (8), 60-67.
- Vahida, F., Behyan, Sh., Hashemianfar, S. A., & Hazrati, S. (2016) Sociological factors affecting happiness with an emphasis on feeling of social security case of study: the city of kerman, iran, *Urban Sociological Studies*, 5 (17), 1-28 (in Persian).
- Vahida, F., Vedadhir, A., & Farnam, M. (2014) Social and cultural factors affecting social happiness: Applying

- social quality theory in ardabil city, *Urban Sociological Studies*, 4 (11), 1-32 (in Persian).
- Virginia, P., Pallavi, S., & Neda, S. (2016) Assessment of household food insecurity among the rural population of allahabad district, *Int J Home Sci*, 2 (2), 353-5.
- Vosooghi, M., & Yousefi, A. A. (2005) Sociological research on the social participation of rural women in aghkand village, miyaneh city, *Sociological Review*, 11 (25), 195-224 (in Persian).
- Vosooghi, M., & Yousefi, A. A. (2005) Sociological research on the social participation of rural women in aghkand village, miyaneh city, *International Journal of Humanities (The Journal of Humanities)*, 12 (3), 123-139 (in Persian).
- Zarepoor, F., Kamali, M., Alagheband, M., Gheisari, M., & Sarlak, S. (2012) Evaluation of depression and its relationship to exercise in women over 20 years, *Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences and Health Services*, 20 (1), 64-72 (in Persian).

مقاله پژوهشی

مطالعه تحولات نقشی و شادزیستی زنان روستایی

موسی عنبری*^{id}، دانشیار گروه مطالعات توسعه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

anbari@ut.ac.ir

سمیه حقی، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی توسعه اجتماعی روستایی، گروه مطالعات توسعه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی،

دانشگاه تهران، تهران، ایران

s.haghi@ut.ac.ir

چکیده

شادی و شادزیستی از معیارهای مهم توسعه اجتماعی و فرهنگی یک کشور و نشان‌دهنده سلامت جسمی و روحی اعضای جامعه به‌ویژه زنان است. بخشی از شادی زنان در پرتو ایفای نقش‌های متعدد آنها در عرصه زندگی خانوادگی و اجتماعی تجلی می‌یابد. پژوهش حاضر تحولات نقش‌های خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی زنان روستای دهستان جوشق را مطالعه نموده است. درک بومی زنان از مفهوم شادی و پیامدهای تحولات نقشی در میزان شادی زنان، از دیگر اهداف این پژوهش بوده است. این مطالعه کیفی، حاصل حضور ۵ ماهه پژوهشگران در ۶ روستای این دهستان است. مصاحبه‌های فردی و گروهی، با روش نظریه بنیانی تجزیه و تحلیل شده‌اند. طبق یافته‌ها، نقش‌های انتسابی و اکتسابی سه نسل از زنان دستخوش تحولات اساسی شده است. تحولات نقشی با کاهش سطح تعاملات و همکاری‌های زنان، افزایش وابستگی آنها به نهادهای بیرونی و از بین بردن خودکفایی اقتصادی، از میزان شادی آنها کاسته است. دگرگونی نقشی در کنار سایر شرایط علی از جمله کاهش فعالیت‌های کشاورزی، بروز تجمل‌گرایی، غلبه فردگرایی، کاهش تعاملات خودانگیزه و ... در کاهش میزان شادی این گروه از زنان اثرگذار بوده است.

واژه‌های کلیدی: شادی، نقش، تحولات نقش، خشکسالی، کاهش فعالیت‌های کشاورزی

* نویسنده مسؤول:

عنبری، موسی و حقی، سمیه. (۱۴۰۰). «مطالعه تحولات نقشی و شادزیستی زنان روستایی»، جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۲(۱)، ۲۲-۱.

مقدمه و بیان مسأله

در طول تاریخ ایران، همواره زنان به منزله نیمی از جامعه انسانی با بهره‌گیری از جایگاه‌های اجتماعی - اقتصادی متفاوت، ایفاگر نقش‌های متنوعی بوده‌اند و همچون مردان، در فعالیت‌های مختلف جامعه مشارکت فعالی داشته‌اند. آنان همپای مردان در جامعه فعالیت می‌کنند و مسئولیت‌های مهم و کارآمد را بر عهده می‌گیرند. زنان دیروز عهده‌دار امور خانه بودند و تنها دغدغه فرزندپروری داشتند؛ در حالی که امروزه زنان علاوه بر مسئولیت‌های پیشین، باید در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی نیز به‌منزله افراد فعال، پرتوان و خلاق حضور داشته باشند و برای حفظ نقش خود به‌منزله فردی مستقل در جامعه بکوشند. این نقش هم بر رشد شخصیت فردی اثرگذار است و هم موجب تحکیم پایه‌های خانواده می‌شود و به تربیت فرزندان سالم کمک می‌کند؛ زیرا زنان به دلیل جایگاه ویژه خود در خانواده و نقش مؤثر در تربیت فرزندان، در واقع، اولین و بهترین آموزگار تلقی می‌شوند. به همین منظور، رفتار، منش و گفتار آنها تأثیر بسزایی در ارتقای آموزش‌های ارائه‌شده به فرزندان دارد. زنان، همسران و مادران شاد، موجب استحکام کانون خانواده و تربیت فرزندان با ویژگی‌هایی چون خودباوری، خوش‌بینی و ... می‌شوند.

زن امروزی گمشده‌هایی مانند آرامش، شادی، رضایت‌مندی و ... دارد. در روزگار نه‌چندان دور، زن روستایی با حضور خود در کانون خانواده، ارتباطات و تعامل رودررو و اعتماد متقابل به اعضای جامعه خود، پشتوانه غنی ارتباطی داشت که زندگی او را قرین رضایت خاطر می‌کرد. او با وجود تقسیم کار سنتی موجود در روستا، نقش‌های خود را ایفا می‌کرد و تعارضی بین نقش‌هایش وجود نداشت. او با زندگی جمعی و تلاش برای تداوم روابط اجتماعی خویش با دیگران، نوعی شادی تحریف‌نشده داشت؛ در حالی که روزگار کنونی زنان در جامعه جدید، هیچ شباهتی به شخصیت و هویت شاد زنان در گذشته ندارد. زن امروزی اگرچه پیشرفت جالب توجهی در زمینه حضور در عرصه‌های

اجتماعی یافته است، از کیفیت روابط اجتماعی‌اش با دیگران کاسته شده است. تغییر ساختار خانواده از گسترده به هسته‌ای، جداسدن فعالیت‌های تولیدی از آن و تبدیل شدن خانواده به واحد مصرفی، کاهش بعد خانوار، از بین رفتن تقسیم کار سنتی، ظهور تجمل‌گرایی، افزایش سطح توقعات زنان و گسترش دامنه انتخاب‌های فردی، تعمیق فشار طبقاتی در جامعه، حمایت‌های پایین اجتماعی، غرق شدن در زندگی روزمره و هزاران عامل دیگر، علاوه بر آنکه سبب متنوع شدن نقش‌های زنان در اجتماع و خانواده و تعدد روابط اجتماعی و تعلقات گروهی آنها شده و آنان را از چارچوب خانواده به عرصه فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی وارد کرده است، به‌طور چشمگیری از کیفیت روابط اجتماعی زنان کاسته است؛ به عبارت دیگر، تغییر نقش زنان به موازات مدرن شدن جامعه و تغییرات شگرف ایجادشده در حوزه خانواده، سبب ایجاد فشارهای هیجانی فراوانی از جمله افسردگی، نداشتن اعتمادبه‌نفس، نارضایتی از زندگی، نداشتن احساس شادمانی و ... شده است که سلامت جسمانی و روانی زنان را تهدید می‌کند. طبق آمار، ۱۲۱ میلیون نفر در جهان و ۳۷ درصد در کشور ما، چنین اختلالاتی را در زندگی خود تجربه می‌کنند (زارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۵). میزان اختلالات روانی و عاطفی از جمله افسردگی در زنان ۲۹ درصد گزارش شده است (براتی‌سده، ۱۳۹۴: ۱۳۲) که این امر نگران‌کننده بودن وضعیت زنان را نشان می‌دهد. طبق نتایج سازمان بهداشت جهانی، افسردگی رتبه پنجم صرف هزینه‌ها را به خود اختصاص داده است و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۲۰ به رتبه دوم ارتقا یابد؛ زیرا این هزینه‌ها از یک میلیارد دلار در سال ۱۹۹۲ به دو میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ و دو و نیم میلیارد دلار در سال ۲۰۰۴ افزایش یافته است (زارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۵).

این آمار نشان می‌دهد زنان جامعه به لحاظ روحی و روانی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. فشارهای روانی و هیجانی علاوه بر ایجاد اختلالات روحی و جسمی، از میزان خلاقیت، تلاش برای دست‌یابی به هدف و ... می‌کاهد که لازمه رسیدن

گروه‌های دیگر، به دست می‌آورد. پایگاه و موقعیت اجتماعی فرد، حقوق و مزایای شخص را تعیین می‌کند. نقش، به رفتاری اطلاق می‌شود که دیگران از فردی انتظار دارند که پایگاه معینی را به دست آورده است. نقش‌های مناسب به‌صورت بخشی از فرایند اجتماعی شدن به فرد آموخته می‌شود و سپس فرد، آنها را می‌پذیرد (کوئن، ۱۳۸۷: ۸۳). این بدان معناست که مردم پایگاه ویژه‌ای را در جامعه اشغال کرده‌اند و باید نقش مناسب آن پایگاه را نیز بیاموزند و ایفا کنند؛ برای مثال، شخصی که به‌دلیل آموزشی که دیده است، پایگاه استاد دانشگاه را اشغال کرده است، نقش‌های معلم، پژوهشگر، شهروند و مالیات‌دهنده، پدر و مادر، صاحب‌خانه و ... را نیز ایفا می‌کند و از او انتظار می‌رود نقش مناسب با هر یک از این پایگاه‌ها را نیز بازی کند (عضدانلو، ۱۳۸۴: ۶۴۷-۶۴۶). نقش انتسابی از آغاز تولد به فرد محول می‌شود و به‌طور عمده بر زمینه‌های خانوادگی نوزاد استوار است. جنسیت، دین، نژاد، ثروت و معیارهای اجتماعی، همگی از طریق والدین و خانواده به فرد منتقل می‌شوند. نقش اکتسابی به موقعیتی اطلاق می‌شود که براساس تلاش و کاری استوار است که فرد از خود بروز داده و یا استعدادها و مهارت‌هایی است که از خود نشان داده است (کوئن، ۱۳۸۷: ۸۴). در خانواده‌های ایرانی دختر خانواده بودن، همسر و یا مادر بودن یکی از نقش‌های انتسابی زنان است. مهربان بودن، عاطفه داشتن، همیار و کمک‌حال خانواده بودن نیز بخشی از ویژگی‌های ذاتی زنان است که کانون خانواده را گرم می‌کند. ازسوی دیگر، تحصیلات زنان و افزایش دامنه اطلاعات و آگاهی‌های آنها، سبب شناخت زنان از جایگاه و موقعیت خود در خانواده و جامعه و موجب شده است آنان برحسب توانایی‌ها و استعدادها خود نقش‌های مفیدی ایفا کنند. در جامعه روستایی، شایستگی‌ها و مهارت‌های فردی یک زن می‌تواند موجب شود او یک معلم، مسئول خانه بهداشت، روان‌شناس، مددکار و ... شود. در جامعه روستایی بخشی از نقش‌های محول به زنان و دختران عبارت‌اند از: خانه‌داری، رسیدگی به

به جامعه توسعه‌یافته و پیشرفته است. در ذهن ناآرام و غمگین اخلاقی وجود ندارد و موجب ایجاد رکود در جامعه خواهد شد. ازسوی دیگر، نداشتن روحیه جمع‌گرایی و کار گروهی در نتیجه غلبه فردگرایی که ویژگی جامعه مدرن است، به‌منزله معضلی انسانی، بر زندگی فردی و گروهی زنان تأثیر گذاشته است؛ این در حالی است که بخش بزرگ بنیان‌های اجتماعی شادی و شادمانه زیستن، در فرهنگ و هویت غنی خودمان نهفته است که روزگار، بخشی از آن را کمرنگ کرده و بر بخشی از آن قلم فراموشی کشیده است. برخورداری از آداب و رسوم، سنن، باورها، فعالیت‌های جمعی، جشن‌ها و آیین‌های شادمانی و ... همه و همه به‌نوعی در بارورکردن روحیه جمعی و افزودن بر شادی اجتماعی آحاد جامعه تأثیر مثبت داشته است که دیگر نمی‌توان مظاهر آن را در زندگی یافت؛ اما امروزه در پرتو توسعه بومی و محلی می‌توان زن را با تمام قابلیت‌های انسانی‌اش ملاحظه کرد. زنان به‌منزله موجودی اجتماعی، همه قابلیت‌های انسانی را دارند؛ حضور آرام‌بخش و تعیین‌کننده زنان در خانواده، تنها یکی از ابعاد وجودی آنهاست که می‌تواند با سایر ابعاد وجودی آنها جمع شود و در این صورت، حضور مهربانانه آنان در عرصه خانواده و در عین حال، حضور عقلایی و مدبرانه زنان در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه، غنای فکری و عاطفی جامعه را دوچندان خواهد کرد.

هدف از انجام این پژوهش، واکاوی تحولات نقشی سه نسل از زنان روستایی و درک مفهوم شادزیستی از دیدگاه آنان بوده و تلاش شده است آثار این تحولات در میزان شادزیستی زنان تجزیه و تحلیل شود.

چارچوب مفهومی و پیشینه پژوهش

الف) مفهوم نقش و مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده در

زمینه ایفای نقش زنان

پایگاه، به موقعیت اجتماعی و جایگاهی اطلاق می‌شود که فرد در گروه و یا در مرتبه اجتماعی یک گروه، در مقایسه با

زنان کوچ‌نشین پشتوی، بیماری‌های دامی چون «ماستیتیس»^۳ (نوعی بیماری عفونی که از طریق شیر و تولیدات لبنی سرایت می‌کند) را بهتر از مردان می‌شناسند؛ زیرا وقت بیشتری را با دام‌های بیمار می‌گذرانند و از نزدیک با علائم بیماری آشنایی دارند. همچنین زنان مراقبت از حیوانات تازه متولدشده، دوشیدن شیر و تکه‌تکه کردن گوشت را بهتر از مردان می‌دانند (Davis et al., 1995). زنان ایالت کادانا فعالیت‌هایی چون کاشت درخت، کاربرد کودهای مختلف و برداشت پایدار در زمینه حفظ و پایداری محیط زیست را انجام می‌دهند (Oloko et al., 2017). اگرچه بیشتر زنان روستایی زیمباوه بی‌سواداند، دانش غنی درباره کشاورزی، مراقبت‌های بهداشتی، مراقبت از کودکان و اقتصاد خانوار دارند که چنین دانشی زمینه‌های رسیدن به توسعه پایدار را فراهم می‌کند (Ugboma, 2014). استفاده از دانش بومی زنان سوازیلند برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در زمینه صنایع دستی، سبب نتایج مطلوبی از جمله تأمین معیشت خانوار شده است. با وجود اینکه درآمد حاصل از این امور محدود است، تداوم آن، نقش مهمی در اقتصاد خانواده‌های فقیر دارد (Ndlangamandla, 2014). زنان شمال شرقی هند، فناوری سنتی تبدیل سویا به مواد غذایی تخمیرشده و غنی با هضم آسان را به‌طور انحصاری انجام می‌دهند (Tamang et al., 2009). در آفریقا روش‌هایی چون خشک‌کردن، تخمیر، جوانه‌زدن، خیساندن دانه و ... سبب بهره‌برداری از محصول و حفظ آن برای نسل‌های بعدی می‌شود. این روش‌های ساده و کم‌هزینه سبب عرضه مواد غذایی در تمام طول سال شده و نوعی امنیت غذایی را ایجاد کرده است (Okoye & Oni, 2017). زنان زیمباوه از تعداد جالب توجهی دانه و محصولات بومی به‌منزله مواد غذایی خود استفاده می‌کنند. آنها با روش‌های سنتی این محصولات را حفظ و با ذخیره‌سازی محصولات و دانه‌ها، علاوه بر بهره‌گیری از آنها، زمینه‌های حفظ، تکثیر و نگهداری از آنها را نیز فراهم می‌کنند (Matsa & Mukoni, 2013). زنان در

امور منزل و فرزندان، همکاری در کار کشاورزی، رسیدگی به دام‌ها و ... گاه زنان روستایی تلاش می‌کنند از نقش‌های محول خارج شوند و طبق خواسته‌ها و علایق خود نقش‌های دیگری ایفا کنند؛ نمونه آن قالی‌بافی زنان در روستاهای مطالعه‌شده است که هم به‌نوعی مطابق با علایق زنان میانسال است و هم آنها را از امور روزمره زندگی که گاه یکنواخت و خسته‌کننده‌اند، خارج می‌کند.

مروری بر مطالعات مختلف در این زمینه نشان می‌دهد زنان در مناطق روستایی، نقش‌های گوناگون فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... ایفا می‌کنند. بخشی از این تلاش‌ها به بهره‌گیری زنان از دانش و اطلاعات بومی و محلی^۱، بهره‌گیری از گیاهان دارویی برای درمان و مداوای بیماری‌ها و ... مربوط است که تبعات مثبتی از جمله پردازش و فرآوری مواد غذایی، حفاظت از دانه و محصولات کشاورزی، حفظ محیط زیست و ... دارد. بخش دیگر از تلاش آنها زمینه‌های پایداری زندگی خانوادگی را فراهم می‌کند که به‌صورت مشارکت در امور مختلف از جمله فعالیت‌های اقتصادی و مالی متجلی می‌شود و همه این مهارت‌ها، به زنان در انجام امور مختلف تولیدی و زراعی کمک و در بسیاری موارد، زمینه‌های کارآفرینی زنان در مناطق روستایی را فراهم کرده است. زنان تالکا^۲ از گیاهان بومی، ادویه و ریشه گیاهان برای سلامت کودکان خود بهره می‌گیرند؛ این بهره‌گیری آنها را از مراجعه به مراکز درمانی بی‌نیاز می‌کند (Shastri et al., 2015). دانش بومی زنان ایالت دانتیوادا تالکا مواردی چون درمان بیماری‌های رایج کودکان مانند استفراغ، تب و بیماری‌های مرتبط با سلامتی مادران مانند افزایش میزان شیر، بدن‌درد، درد عضلانی و افسردگی را شامل می‌شود (Shastri et al., 2016).

۱ زنان روستایی دانش غنی نانوشته‌ای در زمینه‌های گوناگون دارند؛ این دانش در ایفای نقش‌های متعدد به آنان یاری می‌رساند. برخورداری از این دانش از آن جهت در شادی زنان مؤثر است که زمینه کار گروهی و مشارکت جمعی آنان را فراهم می‌کند. حضور در جمع و استفاده از تجربه زنان در زمینه‌های مختلف، علاوه بر اینکه به آنها در ایفای نقش‌های متعدد یاری می‌رساند، روحیه شاد و بانشاط برای آنها به ارمغان می‌آورد.

۲ Dantiwada Taluka

³ Mastitis

به صورت مشارکت‌های سنتی و مذهبی، مشارکت در مراسم مولودی، هیئت‌های مذهبی و خانه‌بهداشت بوده است که نوعی مشارکت منفعلانه محسوب می‌شود. همچنین مشارکت (محلی و خیریه‌ای) در افزایش رفاه اجتماعی خانواده نقش مهمی ایفا می‌کند و سبب ارتقای کیفیت زندگی زنان می‌شود (وثوقی و یوسفی‌آقابین، ۱۳۸۴؛ غفاری و همکاران، ۱۳۹۱؛ علیزاده و همکاران، ۱۳۹۳). زنان نسبت به مردان سهم کمی در فعالیت‌های اقتصادی دارند (جوان و همکاران، ۱۳۸۷؛ هادیان و سحرخیز، ۱۳۸۵). کسب درآمد، دست‌یابی به موقعیت شغلی و گاه خوداتکایی عامل مهمی در افزایش میزان مشارکت اقتصادی زنان روستایی و ایفای نقش اقتصادی در زندگی فردی و جمعی آنان به شمار می‌رود (غفاری و ترکی‌هرچگانی، ۱۳۹۰؛ نوری‌زمان‌آبادی و علی‌محمدی، ۱۳۸۸؛ مشیری و همکاران، ۱۳۸۸). در بیشتر مواقع کار زنان در بخش کشاورزی و دامداری، از نوع پنهان است و دستمزدی برای آن در نظر گرفته نمی‌شود و در اشتغال آنان نوعی بی‌ثباتی همراه با درآمد کم ملاحظه می‌شود (میرطفی و همکاران، ۱۳۹۲؛ جوان و همکاران، ۱۳۸۷؛ نعیمی و همکاران، ۱۳۹۴). زنان در زمینه مشارکت فرهنگی، آموزش و مطالعه در اوقات فراغت، نقشی ندارند و دو سوم اوقات بیداری آنها صرف فعالیت‌های تولیدی می‌شود که این امر نشان‌دهنده غلبه باورهای حاکم بر جامعه است که به زنان اجازه نمی‌دهد اوقاتشان را طبق خواسته‌های خود بگذرانند (صالحین، ۱۳۸۲). همچنین مردسالاری در جامعه از میزان مشارکت فرهنگی زنان کاسته است (عامری و همکاران، ۱۳۹۳؛ عنبری و حسنوند، ۱۳۸۹). مشارکت سیاسی زنان از متغیرهایی چون سرمایه اجتماعی، موقعیت طبقاتی، وسایل ارتباط جمعی، تجربه مشارکت سیاسی و اثربخشی سیاسی تأثیر می‌گیرد (دارابی، ۱۳۹۴) و جامعه مردسالار و باورهای سنتی حاکم بر آن تا حد زیادی از مشارکت سیاسی زنان (حقرای و نمایندگی در نهادهای پارلمانی) می‌کاهد (محمدی‌اصل، ۱۳۸۳).

طبق پژوهش‌های داخلی و خارجی، زنان در مناطق روستایی درصدد ایفای نقش‌های متعددی هستند. بخشی از

روستاهای سودان، مسئول پردازش و ذخیره مواد غذایی، جمع‌آوری آب و هیزم و تولید درآمد برای امرارمعاش خانواده خود هستند. تهیه غذاهای بومی به‌منزله غذای سالم و ارزان در تمام طول سال از ابتکارات زنان است (Ibnouf, 2012). زنان نیجریه از روش‌های مختلفی چون خشک‌کردن، ترک‌دادن دانه‌ها، سرخ‌کردن دانه‌ها، منجمدکردن دانه‌ها، جوشان دندانه‌های خردشده، جامدسازی و بسته‌بندی به بهره‌وری محصولات کشاورزی کمک می‌کنند (Adesiji et al., 2015). دانش زنان الحاج‌آباد در بهره‌وری مواد غذایی علاوه بر افزایش امنیت غذایی، خانوار را قادر می‌کند تا از بحران‌های اقتصادی، کمبود تجهیزات، وجودنداشتن مواد خام و ... بگذرند و با ایجاد برنامه‌های آگاهانه و بهره‌گیری از مواد محلی، امنیت غذایی را ایجاد کنند (Virginia et al., 2016).

نتایج پژوهش‌های مختلف در زمینه حضور زنان کشورمان در عرصه‌های مختلف زندگی، نشان‌دهنده نقش و جایگاه برجسته آنان در پیشبرد اهداف توسعه در ابعاد مختلف آن است. گاه این حضور با الفاظی مانند مشارکت، ایفای نقش و ... همراه است. در برخی از آنها نیز موانع فرهنگی (ساختار حاکم، آداب و رسوم سنتی، رواج دیدگاه‌های مردسالارانه و ...) و همچنین موانع اقتصادی به‌منزله مهم‌ترین موانع جدی بر سر راه ایفای نقش‌های اقتصادی و اجتماعی زنان معرفی شده‌اند.

زنان بیشترین فعالیت خود را در حوزه‌های کشاورزی، دامداری، صنایع دستی و خدمات انجام می‌دهند (آل‌آقا، ۱۳۸۴)؛ در عین حال عواملی مانند تأثیرپذیری از جامعه شهری، تمایل به شهری‌بودن، نگرش منفی والدین به روستانشینی فرزندان خود، انجام فعالیت‌های روستایی به‌وسیله آنها و ... سبب کاهش فعالیت‌های کشاورزی به‌وسیله زنان شده است (فیروزآبادی و فرضی‌زاده، ۱۳۸۸). همچنین ورود فناوری در زمینه تولید از نقش‌های زنان کاسته و آنان را به حاشیه فعالیت‌های تولیدی رانده و دسترسی آنان به منابع مالی قدرت را تا حد جالب توجهی کم کرده است (علیرضانزاد، ۱۳۹۱؛ نامدار، ۱۳۸۹). مشارکت اجتماعی زنان در مناطق روستایی به‌طور عمده

اندوه، غصه، خودخوری، قهر، خشم، پرخاش و ناکامی است. آرگایل شادکامی یا همان احساس خوشبختی را چنین تعریف می‌کند: «تجربه کردن سرور (شادی) یکی از رایج‌ترین روش‌هایی است که افراد بدان وسیله شادکامی را تعریف می‌کنند. شادی یا سرور، یکی از سه جزء اصلی شادکامی است و دو جزء دیگر عبارت‌اند از: رضایت از زندگی و فقدان عاطفه منفی. سرور، جنبه هیجانی شادی است و رضایت جنبه شناختی آن» (آرگایل، ۱۳۸۳: ۴۵)؛ به عبارت دیگر، شادمانی به درجه یا میزانی اطلاق می‌شود که شخص درباره مطلوبیت کل زندگی خود قضاوت می‌کند و شادمانی به این معناست که فرد به چه میزان زندگی خود را دوست دارد (عابدی، ۱۳۸۳: ۱۰) و از زندگی خود احساس رضایت می‌کند. رونالد اینگلهارت ضریب رابطه میان احساس شادکامی و احساس رضایت از زندگی را در جوامع مختلف ۰/۵ تا ۰/۷ برآورد کرده است. این رابطه و همبستگی نشان می‌دهد این مؤلفه می‌تواند با شادمانی مترادف باشد. رضایت از سبک و شیوه زندگی، وضعیت اقتصادی و اجرای عدالت در افزایش میزان شادزیستی افراد جامعه مؤثر است (عنبری، ۱۳۹۷: ۲۱۹)؛ زیرا هدف در زندگی، کسب لحظات لذت‌بخش است. در صورتی که رضایت از شرایط جامعه وجود داشته باشد، فرد احساس لذت و خوشبختی بیشتری خواهد کرد؛ این لذت تنها شامل لذت جسمانی نیست؛ بلکه منظور لذت عاطفی و شناختی است که موجب می‌شود فرد از تعاملات اجتماعی خود احساس رضایت بیشتری را کسب کند. در این حالت، تمام تلاش فرد، کسب لذت در زندگی و دوری از رنج و دردهای جسمی و روحی است. چنین فردی خود را از اضطراب‌ها و آشوب‌ها رها می‌کند و به خوشبختی دست خواهد یافت.

احساس خوشبختی زمانی حاصل می‌شود که فرد از تهدیدها رهایی یابد و بتواند از فرصت‌های موجود در زندگی بهره گیرد. در این صورت، زنان به‌منزله نیمی از افراد جامعه قادرند ایده‌ها، خواسته‌ها و تمایلات خود را آزادانه مطرح کنند و قابلیت‌های خود را به فعلیت رسانند. در غیر این

این فعالیت‌ها، نتیجه تلاش خودجوش زنان در عرصه فعالیت‌های تولیدی، کشاورزی، دامی و ... است که با توانمندی‌های متعدد آنها همراه است و از آنان کارآفرینان قدرتمندی می‌سازد که قادرند بر زندگی خانوادگی و اجتماعی خود و دیگر اعضای خانواده تأثیر بگذارند. داشتن چنین توانایی‌هایی که گاه با خودکفایی اقتصادی همراه است، زنان را از پشتوانه روحی - مالی شگرفی غنی می‌کند که سبب بهبود وضعیت زندگی، احساس آرامش و امنیت، رضایت از زندگی و درنهایت، شادی آنها می‌شود.

ب) مفهوم شادزیستی و مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه شادی

یکی از ابعاد مهم شخصیت آدمی، بعد روانی اوست که خاستگاه هیجان‌های انسان است. هیجان از تعامل بین عوامل ذهنی، محیطی و فرایندهای عصبی هر فرد پدید می‌آید و سبب پیدایش تجارب عاطفی و پاسخ‌های فوری از قبیل افزایش ضربان قلب، رفتارهای شادمانه و ... می‌شود. شادی، جنبه هیجانی شادکامی (آرگایل، ۱۳۸۳: ۴۵) و نبرد نگرانی و اندوه در قلب و ذهن آدمی است (آیزنک، ۱۳۷۵: ۴۲ و ۱۷۹). تجربه خوشایند با تجربه ناخوشایند همراه است؛ به عبارت دیگر، هرچه فرد زمان بیشتری را صرف هیجان‌های خوشایند کند، به همان نسبت زمان کمتری برای تجربه هیجان‌های منفی باقی می‌ماند. از سوی دیگر، باید در نظر داشت که هیجان‌های مثبت و منفی حالات دوقطبی نیستند که نبودن یکی، وجود دیگری را تضمین کند؛ یعنی احساس رضایت‌مندی مثبت با نداشتن هیجان‌های منفی پدید نمی‌آید و حضور نداشتن هیجان‌های منفی، لزوماً حضور هیجان‌های مثبت را به همراه ندارد؛ بلکه داشتن هیجان‌های مثبت، به شرایط و امکانات دیگری نیازمند است. وقتی نیازهای آدمی ارضا می‌شود و به امر محبوبش دست می‌یابد، احساس هیجانی در او پدید می‌آید که از آن به شادابی و شادزیستی تعبیر می‌شود؛ از این رو، شادی امری غریزی و طبیعی و از هیجان‌های مفید در مقابل هیجان‌های زیانبار همچون

شب‌افروزان، ۱۳۹۴)، دینداری (هزارجریبی و مرادی، ۱۳۹۳؛ براتلو و همکاران، ۱۳۹۳؛ آقابابایی، ۱۳۹۴)، مقبولیت اجتماعی (عنبری و حقی، ۱۳۹۳؛ ربانی و همکاران، ۱۳۹۰)، کیفیت زندگی (وحیدا و همکاران، ۱۳۹۳؛ عنبری و حقی، ۱۳۹۳)، از بین بردن طرد اجتماعی (اعظم‌آزاده و تافته، ۱۳۹۴)^۴، همبستگی و انسجام اجتماعی (حسینی‌نثار و شب‌افروزان، ۱۳۹۴؛ نصرتی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴) و سبک زندگی (جانجانی و همکاران ۱۳۹۳) پی برد.

با مروری بر مفهوم و پیشینه تجربی پژوهش مشخص می‌شود زنان در زندگی فردی، اجتماعی و خانوادگی خود نقش‌های گوناگونی ایفا می‌کنند. این تنوع نقشی از دیرباز با زنان همراه بوده و در دوره‌های کنونی نیز شاهد آن هستیم. نکته جالب توجه تغییرات و تحولات نقشی حاصل شده است. ظهور فناوری‌های جدید، وسایل ارتباط جمعی، فضای مجازی و ... بخشی از نقش‌ها را از زنان گرفته و با واگذاری آن به سایر نهادها، نقش‌های جدیدی را که مطابق با عصر حاضر است، به آنها تحمیل کرده است. نتیجه چنین شرایطی، علاوه بر تضاد و تعارض نقشی حاصل شده، انبوهی از مسائل و مشکلات روحی و روانی است. ایفای نقش‌های همسو و مقارن، زمینه‌های ایجاد رضایت‌مندی و آرامش روانی آنان را فراهم می‌کند؛ در حالی که امروزه، گسترش دامنه انتخاب‌های فردی، مدرن شدن زندگی و ... از میزان رضایت‌مندی آنها کاسته و بر احساس امنیت، آزادی و لذت از زندگی و در نتیجه، شادزیستی آنها تأثیر گذاشته است.

صورت، نبود فرصت‌های بهینه برای شکوفایی زنان، آنان را دچار محرومیت می‌کند که نارضایتی از زندگی را به همراه دارد. هرچه میزان نارضایتی زنان از امکانات، فرصت‌ها و ... افزایش یابد، از میزان شادزیستی آنها کاسته می‌شود.

در پژوهش‌های متعدد نیز اثرات عوامل مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، روان‌شناختی و ... بر شادی بررسی و سنجیده شده است. به باور گویلن رویو و ولازکو^۱ (2005:36) افزایش امکانات رفاهی، مشارکت در جمع، عضو شدن در گروه‌ها، سلامت روحی و کیفیت رضایت از زندگی در گرو ارتقای نشاط اجتماعی افراد روستایی بوده است. افراد شاد احساس امنیت بیشتری دارند و به کسانی که با آنها زندگی می‌کنند، بیشتر اظهار رضایت می‌کنند. کووما هونکانن و همکاران^۲ (2004) به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه با دوستان و ایجاد فضای توأم با محبت، تجارب موفق و محیط کار و فضای فیزیکی مناسب، می‌تواند در رشد عواطف و به‌ویژه شادی مهم باشد. اردن و بردبورن^۳ (1969) به این نتیجه دست یافتند که میزان درآمد، مشارکت اجتماعی و کسب تجارب جدید با شادی رابطه مستقیم دارند. گار (2003) اشاره می‌کند هرچه محیط زندگی لذت‌بخش‌تر باشد، محیط زندگی نیز به طور چشمگیری با شادکامی و رضایت از زندگی بیشتر همراه است. این محیط می‌تواند هم کشور، شهر و محله و هم محیط خانه و امکان دسترسی به اسباب شادی (به عنوان نمونه موسیقی) را در بر گیرد (Gurr, 2003).

در برخی از پژوهش‌های داخلی نیز عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر نشاط و شادی بررسی شده‌اند. به‌گونه‌ای که می‌توان به رابطه بین نشاط و اعتماد اجتماعی (نصرتی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴؛ رضادوست و همکاران، ۱۳۹۳)، رضایت از زندگی (خادمیان و فرجی، ۱۳۹۱؛ عنبری و حقی، ۱۳۹۳)، احساس امنیت اجتماعی (وحیدا و همکاران، ۱۳۹۴؛ حسینی‌نثار و

۴ نتایج این پژوهش نشان می‌دهند غلبه موانع شادمانی به‌نوعی سبب طرد خودخواسته و تحمیلی زنان سرپرست خانوار خواهد شد. شرایط نامناسب گذشته و حال و پیش‌بینی آشفته از آینده‌ای مبهم، بستری را برای کاهش شادمانی فراهم آورده و راهکارهای مقابله‌ای را در قالب احساس نابرابری، افسردگی و فشار روحی و روانی شکل داده و سبب ایجاد احساس بی‌انصافی درباره خود و طرد اجتماعی شده است.

¹ Guillen-Royo & Velazco

² Koivumaa-Honkanen et al.

³ Orden & Bradburn

روش پژوهش

به دلیل بدیع و نوآورانه بودن موضوع، پژوهش حاضر به روش کیفی و با استفاده از روش نظریه بنیانی انجام شده است. روش نظریه بنیانی در مواردی به کار می‌رود که با پروژه‌های کوچک مقیاس سروکار داریم و با توجه به موقعیت خاص و ویژه زنان در این پژوهش و برای بررسی تعامل‌های انسانی آنها از این رویکرد بهره گرفته شده است. در روش نظریه‌ای نتایج به طور مستقیم از داده‌ها استخراج می‌شوند و گردآوری داده‌ها، تحلیل، و نظریه نهایی ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند. بر این اساس، تولید داده‌ها در میدان پژوهش و با استفاده از فنون مطالعه اکتشافی، مصاحبه، بحث‌های گروهی، مشاهده مشارکتی و مستقیم^۱، یادداشت‌برداری^۲ و ... حاصل می‌شود. در این بستر روشی، تحلیل داده‌ها جریانی دوری است که به طور همزمان در میدان تولید داده‌ها انجام می‌شود و یا بلافاصله پس از خروج از میدان شکل می‌گیرد. در این روش، داده‌های به دست آمده در میدان، در گذر از ۳ مرحله تحلیلی شامل کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی یا هسته‌ای به اطلاعات معناداری تبدیل می‌شوند. به عبارت دیگر، در کدگذاری باز، مفاهیم و مقولات از داده‌های خام میدانی استخراج می‌شوند. این یافته‌ها در مرحله

کدگذاری محوری طی کشف ارتباطات منطقی میان آنها به الگوهای پارادایمی تبدیل می‌شوند که هر یک معرف اشکالی از روابط میان مقولات با محوریت پدیده اصلی‌اند. یافتن ارتباط میان مقولات و پدیده‌ها تا مرحله نهایی که همان کدگذاری هسته‌ای یا انتخابی است، ادامه می‌یابد.

همان گونه که بیان شد، داده‌های پژوهش با بهره‌گیری از فنونی چون مطالعه اکتشافی، مصاحبه‌های نیمه‌سازمان یافته، بحث‌های گروهی متمرکز، مشاهده مشارکتی و مشاهده مستقیم در طی پنج ماه زندگی مستمر با زنان روستایی در دهستان جوشق میسر شده است. طول مصاحبه‌ها از نیم ساعت تا سه ساعت و نیم متغیر بوده و با حضور پژوهشگر در خانه‌های روستاییان، مساجد، حسینیه‌ها و ... انجام شده است. بدین منظور پژوهشگران برای جلب مشارکت زنان روستایی، ضمن حضور در مراسم، تجمع‌ها و گردهمایی‌ها، سعی در اعتمادسازی متقابل با آنان داشتند. پس از چندین جلسه آشنایی و معاشرت، از آنها درخواست می‌کردند تا با تعیین زمانی برای مصاحبه، به پژوهشگران در رسیدن به اهداف خود یاری کنند.

برای دریافت اطلاعات از زنان، ابتدا از روش نمونه‌گیری دردسترس استفاده شد. بدین منظور از افراد دردسترس یا داوطلب خواسته شد در پژوهش مشارکت کنند. روش گلوله‌برفی در مرحله بعدی راهگشا بود. بدین ترتیب که از زنان خواسته می‌شد تا افراد دیگری با ویژگی‌های خاص را معرفی کنند؛ برای مثال، در جریان پژوهش، از زنان و دختران جوان روستایی داوطلب، درخواست می‌شد تا زنان مسن و میانسال با تجربه را معرفی کنند. طی هماهنگی دختران جوان با این گروه، پژوهشگر در منزل آنها حاضر می‌شد و با هم گفتگو می‌کردند. در مجموع، یافته‌های این پژوهش، حاصل ۳۱ مصاحبه با ۳۷ زن روستایی است.

^۱ مشاهده در پژوهش حاضر به صورت عضو شدن در گروه زنان و مشارکت به منزله فردی خارجی شناخته شده است. حضور در جمع زنان روستایی و دورهمی‌های آنها (حضور در خانه‌های روستایی، مساجد، حسینیه‌ها، امامزاده‌ها و ...) و مشاهده تعاملات و ارتباطات زنان و همچنین ایفای نقش‌های آنان، در پیشبرد اهداف پژوهش راهگشا بود.

^۲ منظور از یادداشت‌ها، مطالب دست‌نوشته یا تایپ شده به وسیله نگارندگان برای یادآوری و یا رساندن اطلاع نیست؛ بلکه منظور از یادداشت، انواع مطالب تخصصی و مکتوب است که در آنها، تحلیل و جهت‌گیری تحلیل ثبت می‌شود. این یادداشت‌ها تحلیلی و مفهومی‌اند و نه توصیفی (اشتراوس و کرین، ۱۳۹۲: ۲۳۷-۲۳۵). نگارندگان با بهره‌گیری از یادداشت‌های تحلیلی که از ابتدای پژوهش آغاز می‌شود و در طول پژوهش ادامه می‌یابد، کلیت فرایند پژوهش را منعکس می‌کنند. آنها از یادداشت‌هایی بهره گرفتند که حاصل آن سه گونه کدگذاری باز، محوری و گزینشی است. در جریان پژوهش، همه داده‌ها به صورت یادداشت ضیظ و کدگذاری شدند. تحلیل پژوهش، حاصل تحلیل این یادداشت‌های تحلیلی و مفهومی است و در نهایت، تحلیل با این یادداشت‌ها انجام شده است.

جدول ۱- برخی از مفاهیم و مقوله‌های مرحله کدگذاری باز و محوری مصاحبه با زنان

Table 1- Some concepts and categories of the open and centralized coding stage of interviews with women

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
حضور در کوچه در تابستان و بهار، پرداختن به کارهای روزمره در کوچه مانند پاک کردن سبزی شرکت در جلسات هفتگی، ماهانه و خاص مسجد روستا، رفتن به امامزاده، خادم امامزاده بودن، اداره مراسم مذهبی، تهیه مقدمات مراسم، نظافت مسجد و حسینیه، مشارکت در پخت نذری و تقسیم آن	کوچه نشینی شرکت در مراسم مذهبی	دوره‌های زنان
حضور در کنار یکدیگر، آگاهی از اخبار و اطلاعات روستا، بحث و گفتگو، درد دل کردن، رفتن به منزل اقوام دید و بازدید دوستانه، تفریح با دوستان، رفتن به منزل دوستان	حضور در جمع دوره‌های دوستانه	
رضایت از خود، رضایت از لحظات زندگی، رضایت از بودن در کنار خانواده (فرزندان، پدر و مادر، همسر و ...)	رضایت از وضعیت موجود	رضایت از زندگی
خود را وقف زندگی کردن، زنده‌مانی، تسلیم شدن به قضا و قدر، تحمل شرایط زندگی به دلیل فرزندان، تحمل سختی‌های زندگی، پرهیز از طلاق	پایبندی به زندگی	
داشتن حس خوشبختی، شاد بودن از خوشبختی دیگران (خوشبختی جوانان، دختران و پسران روستا) لذت بخش بودن محیط زندگی (روستا)، داشتن آرامش در روستا، حضور آرامش بخش در کنار خانواده، کسب آرامش از طریق معنویات (خواندن نماز، قرآن و ...)، احساس نزدیکی به خدا	احساس خوشبختی لذت بخش بودن آرامش	شادی و شادزیستی
ترس از تربیت فرزندان، نگرانی از بیماری خود و همسر، افسردگی، بیماری‌های روحی و جسمی، نگرانی از زندگی فرزندان در شهر، نگرانی از بیکاری فرزندان و نوه‌ها	نداشتن بی‌قراری و اضطراب	
مشارکت در امور خانه، وجود تقسیم کار بین زن و مرد در خانه، مشارکت محدود در دامداری و کشاورزی، تولید اندک محصولات دامی برای مصرف خانوار، گل چینی	نقش‌های خانوادگی	
کمک خرج خانواده بودن، تلاش برای استقلال مالی، مشارکت در تهیه مقدمات ازدواج فرزندان پسر و خرید جهیزیه دختران با قالی بافی، تمایل به کار بیرون از خانه، کار در خانه سالمندان، کمک به تأمین احتیاجات خانواده، شرکت در قرعه‌کشی‌های خانگی، فروش محدود محصولات لبنی، فروش قالی	نقش اقتصادی نقش فرهنگی	ایفای نقش‌های زنان
ادامه تحصیل دختران، تمایل خانواده‌ها برای فرستادن فرزندان به شهر برای تحصیل، علاقه‌نداشتن دختران جوان به قالی بافی، تمایل به یادگیری مهارت‌هایی چون آشپزی، خیاطی، سفره‌آرایی و ...، استقلال رأی زنان، آزادی انتخاب، آزادی تصمیم‌گیری در امور مختلف مانند ازدواج	نقش اجتماعی نقش سیاسی	
اشتغال، حضور در اجتماع		
حضور در رأی‌گیری‌های روستا، بیان خواسته‌ها و نظرهای زنان و انتقال آنها به شورا و دهیار	نقش سیاسی	
خشک شدن قنات‌ها، کم شدن بارندگی، خشکسالی، کمبود آب	کم‌آبی و خشکسالی	کاهش
خشک شدن باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی، خشک شدن درختان گردو و بادام	خشک شدن مزارع	فعالیت‌های
اختصاص زمین به گل محمدی، کاشت محدود گل	تک‌محصولی شدن	کشاورزی
مهاجرت به شهر (مهاجرت شغلی و تحصیلی خانواده‌ها)	مهاجرت	
خورد کفانبودن خانواده‌ها، خرید خوراکی، مصرف احتیاجات روزانه	مصرف‌گرایی	
کاهش زاد و ولد، تمایل به تک‌فرزندی، مهاجرت، سالمندی جمعیت	کاهش جمعیت	
مشابهت زندگی در شهر و روستا، نیازنداشتن خانواده‌ها به یکدیگر، وجود امکانات مدرن در خانه‌ها مثل آب گرم، گاز و ...، تلفن همراه، کم شدن روابط رودرو، وجود وسایل مدرن در خانه‌ها	ورود فناوری و امکانات مدرن	تغییر شیوه زندگی
چشم و هم‌چشمی، مقایسه زندگی خود با دیگران	غلبه روح تجمل‌گرایی	
وابسته نبودن خانواده‌ها به یکدیگر، دوری خانواده‌ها از یکدیگر، ورود امکانات مدرن در خانه‌های روستایی، مشابهت زندگی در شهر و روستا	غلبه فردگرایی در زندگی مدرن	
تمایل‌نداشتن به برقراری ارتباط با همسایه‌ها و اقوام دور، تمایل‌نداشتن به ابراز مسائل و مشکلات زندگی، دوری از اطرافیان	تمایل‌نداشتن به برقراری ارتباط	کمرنگ شدن
محدود شدن روابط به اعضای خانواده و نزدیکان، غرق شدن در مسائل و دغدغه‌های خود و فرزندان	محدود شدن روابط به خانواده و نزدیکان	دوره‌های زنان
کم شدن عروسی‌ها در روستا، تمایل به برگزاری عروسی در شهر، دعوتی شدن حضور در مراسم، همگانی نبودن مراسم امروزی، از بین رفتن شب‌نشینی‌ها	از بین رفتن آداب و رسوم شادی بخش گذشته	
خراب شدن مکان‌های دوره‌های مثل حمام، محدود شدن حضور زنان در مسجد و حسینیه	از بین رفتن مکان‌های گردهمایی زنان	

کیفیت و ارزیابی داده‌ها

پایایی به معنای آرمانی آن - یک روش خاص تا چه حد می‌تواند به‌طور پیوسته سبب رسیدن به نتایج یکسان شود - در پژوهش‌های کیفی پذیرفته‌شده نیست؛ زیرا پدیده‌های اجتماعی، امور ثابتی نیستند که در طول زمان بدون تغییر باقی بمانند؛ ولی پایایی را می‌توان براساس رویه پژوهش کسب کرد. در پژوهش‌های این‌چنینی، کیفیت ضبط و مستندسازی داده‌ها، محور اصلی ارزیابی داده‌ها و نتیجه‌ای است که از آنها گرفته می‌شود. براساس یادداشت‌های میدانی، استاندارد کردن و یکپارچه کردن آنها، پایایی داده‌ها را افزایش می‌دهد. استفاده از علائم قراردادی برای یادداشت‌برداری مانند نقل قول، پراوتر، خط ممتد و ... امکان مقایسه دیدگاه‌هایی را افزایش می‌دهد که داده‌هایی را به‌همراه می‌آورند. یکی از نگارندگان، با ضبط و یادداشت کردن داده‌ها، آنها را در اختیار نگارنده دیگر قرار می‌داد و با کمک یکدیگر و تبادل نظر درباره شیوه اجرای تفسیر و روش کدگذاری به افزایش پایایی کمک کرد. همچنین بهره‌گیری از نظرهای استادان روش پژوهش در این زمینه راهگشا بود. آنها با مطالعه یادداشت‌ها، مفهوم‌سازی و کدگذاری‌ها، نظرهای خود را اعمال و به بهبود روند تحلیل و تفسیر کمک شایانی کردند.

در بحث ارزیابی پژوهش کیفی به اعتبار بیش از پایایی توجه می‌شود. در اعتبار این سؤال مطرح می‌شود که برساخته‌های خاص پژوهشگر تا چه حد به‌لحاظ تجربی بر پایه برساخته‌های اعضای جامعه یا گروه مطالعه‌شده مبتنی است (فلیک، ۱۳۸۷: ۴۱۴). یک روش برای تعیین اعتبار مصاحبه‌ها این بود که نگارندگان درجه‌ای از صحت و اطمینان را کسب کردند که در طول مصاحبه به‌دنبال آن بودند. به مشارکت‌کنندگان اجازه داده می‌شد تا بدون مداخله، روایت آزادانه‌شان از موضوع در حال بررسی را بیان کنند. همچنین پژوهشگران در دومین دیدار پس از مصاحبه و پیاده کردن متن، اظهارات مشارکت‌کنندگان را در قالب روابط پیچیده (مبتنی بر اهداف پژوهش) ترسیم و در اختیار

مشارکت‌کنندگان قرار می‌دادند. موافقت آنها با اظهارات خود، ارزیابی اعتبار به روش ارتباطی بود.

یافته‌های پژوهش

در این قسمت از پژوهش، ابتدا درک بومی زنان از مفهوم شادی تشریح و سپس ضمن بیان تحولات ایجادشده در نقش‌های زنان، پدیده کاهش شادی زنان بررسی می‌شود.

الف) مفهوم شادزیستی از منظر زنان روستایی

شادی یکی از مهم‌ترین متغیرهای اجتماعی و فرهنگی است که سلامت جسمانی و روانی اعضای جامعه را تضمین می‌کند. در این بین زنان با ایفای نقش‌های متعدد خود در محیط خانه و اجتماع بیش‌ازپیش به این عنصر مهم اجتماعی نیازمندند. درک بومی زنان از مفهوم شادی چندین مؤلفه دارد: بخشی از مفهوم شادی با دوره‌های زنان عجین شده است. حضور در کنار یکدیگر، بحث و گفتگو، آگاهی از اخبار و اطلاعات موجود در روستا، درددل و ... سبب شکل‌گیری این قبیل دوره‌های است. بیشتر زنان روستایی شادی را این‌گونه تعریف کرده‌اند. به گفته یکی از مشارکت‌کنندگان:

«شادی در روستای ما، دور هم بودن است. همین که دور هم می‌زن و همدیگر رو می‌بینن یه روحیه شاد برای اونهاست وگرنه توی روستای ما فعالیت خاصی نیست که باعث شادی اونها بشه و اونها رو سرگرم کنه (فعالیت خاصی برای شادکردن اونها نیست)» (۲۵ساله، مطلقه).

قسمت زیادی از این دوره‌های، فصلی است؛ به این معنا که در فصل بهار و تابستان با گرم شدن هوا، زنان در کوچه‌ها می‌نشینند و بحث و گفتگو می‌کنند. این نوع دوره‌های، خاص زنان میانسال و سالمند است. این کوچه‌نشینی برای آنها بسیار خوشایند است؛ ولی متأسفانه جنبه منفی آن مقطعی بودن آن است. برخلاف زنان سالمند و میانسال روستایی که حضورشان در جمع، تجمع در کوچه است. بیشتر زنان حاضر در پژوهش، فصلی بودن دوره‌های زنان را یادآور شدند که

به برخی از گفته‌های آنها اشاره می‌شود

«سطح شادی مردم روستا توی ایام بهار و تابستون خیلی بیشتره تا این موقع (اشاره به پاییز و زمستون) که همه توی خونه‌ها هستن. پاییز و زمستون دیگه خبری توی روستا نیست. همه جا سوت و کوره» (۲۵ساله، مطلقه).

«توی فصل تابستون که هوا گرم می‌شه عصرها کوچه پر از خانم‌ها و بچه‌ها می‌شه که می‌شینن در خونه و با همسایه‌ها و فامیل‌هاشون با هم حرف می‌زنن. این براشون خوشاینده هم احساس خوبی بهشون می‌ده» (۱۹ساله، متأهل).

دختران جوان به حضور در کوچه‌ها و معابر روستا تمایلی ندارند. آنها ترجیح می‌دهند در منزل دوستان یکدیگر را ملاقات کنند و یا میزبان دوستان خود باشند و یا اینکه در مکانی خارج از روستا دور هم جمع شوند؛ بنابراین، بخشی از تجربه شادی این زنان، به حضور در جمع دوستان، آشنایان و اقوام مربوط است؛ به‌ویژه اگر این افراد با یکدیگر هم‌سن و سال باشند. درک متقابل یکی از مزایای هم‌سن و سال بودن زنان است. بیش از نیمی از دختران جوان، دورهمی‌های دوستانه را جنبه‌ای از شادزیستی دانسته‌اند. اشاره‌ای یکی از مشارکت‌کنندگان گویای این مسئله است:

«ما اکثراً تابستون با دوستانم می‌ریم بیرون، توی بهار همدیگه رو نمی‌بینیم. چون همه گل محمدی دارن و می‌رن گل‌چینی؛ ولی توی تابستون اکثراً روزهای جمعه می‌ریم دشت. ما دو سال پیش با دوستانم رفتیم غار نخجیر، یه روز دیگه با هم رفتیم نیاسر، باغ فین کاشان رفتیم، توی همین محوطه خودمون هم با هم می‌ریم بیرون. می‌ریم امازاده. الان خیلی زیاد بچه‌ها توی کانون دور هم جمع می‌شنن، هم‌سن و سالای خودمون هستن. تا روزی که کلاس بود می‌رفتیم کلاس (کلاس خیاطی، گلدوزی، کامپیوتر و ...)؛ ولی الان که کلاس نیست یه وقت‌هایی دور هم جمع می‌شیم و با هم حرف می‌زنیم. وقتی دور هم جمع می‌شیم خیلی آدم شاده نسبت به وقتی که تنها هستیم» (۱۹ساله، مجرد).

حضور در مراسم مذهبی مساجد و حسینیه‌های روستاها و همچنین حضور در مکان‌های مذهبی از جمله مشهد ارده‌ال، بخشی از تجربه شادی زنان را تشکیل می‌دهد. اداره مراسم،

تهیه مقدمات مراسم، نظافت مسجد و حسینیه و ... بر عهده زنان است که با مشارکت یکدیگر این امور را انجام می‌دهند. اکثریت قریب به اتفاق زنان نمونه در این مراسم حضور دارند. اشارات برخی از آنها به مراسم مذهبی مسجد گویای این ادعاست:

«هفته‌ای سه شب توی مسجد خواه دعا و روضه است. بعضی شب‌ها هم بانی داره. شب‌های قتل و شب‌های جشن بانی داره» (۶۳ساله، متأهل).

«شب‌های جمعه، سه شنبه و چهارشنبه توی مسجد جلسه هست» (۱۹ساله).

«جلسه‌های روضه توی روستای ما (بهار) بعضی‌هاشون هفتگی و بعضی‌هاشون ماهانه برگزار می‌شن. توی محرم و صفر روزانه مراسم هست. خانم‌ها با این مراسم سرگرم‌اند» (۲۵ساله، متأهل).

«اگه مسجد یه مشکلی داشته باشه بیشتر خانم‌ها خودشون تصمیم می‌گیرن. مثلاً مسجد ما جاکفشی نداشت. خودشون مشکل داشتن (کفش‌ها نامرتب بود)، یا اینکه کابینت نداشت، خودشون تصمیم گرفتن با هم حلش کنن، پول جمع کردن رفتن از شهر خریدن» (۲۷ساله، متأهل).

رضایت از زندگی جنبه دیگری از شادی است؛ ولی باید به این مسئله اشاره کرد که گاه زنان خود را وقف زندگی می‌کنند و حاضر نیستند زندگی خود را اگرچه ناخوشایند باشد، رها کنند. فرهنگ ماندن در زندگی و تحمل سختی‌ها و مشقت‌ها (به باور یکی از زنان، زنده‌مانی نه زندگانی) بین آنها وجود دارد و خود را تسلیم قضا و قدر می‌دانند. بیشتر زنان میانسال و سالمند با وجود سختی‌های زندگی، از رضایت از زندگی می‌گویند. به گفته یکی از آنها:

«شادی یعنی رضایت داشتن. رضایت از خودت، از لحظه‌ها. چون وقتی خودت شاد باشی بقیه رو هم شاد می‌کنی» (۳۷ساله، متأهل).

همچنین در زمینه تحمل سختی‌های زندگی، یکی از زنان معتقد است:

«اکثراً خانم‌ها از زندگی‌شون راضی‌اند. اکثراً عنوان می‌کنند که راضی‌اند؛ ولی از اونهایی که از توی خونه‌هاشون اطلاع دارم ناراضیاتی وجود داره؛ ولی همه‌اش تحمله. یعنی خودشون رو به زندگی سپردن. این به نوعی،

همچنین یکی دیگر از زنان می‌گوید:

«خانم‌های روستا با قالی‌بافی آرامش می‌گیرن» (۳۵ساله، متأهل).

برخی از زنان مفهوم شادی را معادل خوشبختی می‌دانند. بیشتر زنان روستایی خوشبختی خود، خانواده و دیگران را منشأ بروز شادی بین خود می‌دانند. به طوری که برخی از آنها چنین بیان کردند:

«به نظر من کسی که شاده یعنی خوشبخته. خوشبختی هم به سه. این نیست که چیزی رو داشته باشی یا مثلاً بروز بدی (درونی). به اون چیزهایی که داری، چیزهایی که هست قانع باشی نه اینکه مجبوری نه، خوشحالی از اونهایی که داری. به شرایط راضی باشی» (۳۰ساله، مجرد).

«وقتی همه مردم خوشبخت باشن، جون‌ها خوشبخت باشن ما هم شادیم» (۳۵ساله، متأهل).

وجود آرامش در روستا و لذت‌بخش بودن آرامش نیز موجبات شادی زنان را فراهم می‌کند. این آرامش فرح‌بخش گاه با حضور در خانواده محقق می‌شود و گاهی هم با معنویات همراه است. بیشتر زنان همواره در تلاش‌اند تا بتوانند این حس ارزشمند را در زندگی خود تجربه کنند. برخی از مشارکت‌کنندگان در این زمینه می‌گویند:

«روستا خیلی خوبه. محیطش آرامش داره» (۲۸ساله).

«داشتن آرامش توی خونه بیشتر بهم لذت می‌ده. این حس رو توی داشتن مادیات ندارم. اینطوری نیست که اگه مادیات باشه احساس آرامش کنم نه؛ البته شاید بعضی‌ها با مادیات هم آرامش داشته باشن ولی من از شرایط زندگی ام راضی‌ام» (۲۵ساله).

«من وقتی نماز و قرآن می‌خونم، لحظاتی که به خدا نزدیک هستم و حس معنویاتم افزایش پیدا می‌کنه شادم؛ چون به آرامش خاصی دارم که نمی‌شه بیانش کرد» (۱۹ساله، متأهل).

بخش بزرگی از شادنبودن زنان به افزایش استرس‌ها، نگرانی‌ها، بی‌قراری‌ها و اضطراب‌ها مربوط است. بخشی از این نگرانی‌ها در زنان جوان به فرزندان مربوط است. ترس از تربیت درست فرزندان و تأمین نیازهای آنها به استرس

فرهنگ روستاست. به خاطر اینکه از قدیم بوده، پابندی به زندگی همیشه بوده، هنوز این تفکر جا نرفته که زن هم به عنوان به انسان حق زندگی داره. مثلاً حالا وقتی به مورد طلاق پیش میاد می‌گن چرا طلاق گرفته، برای خود من هم اتفاق افتاده، همه می‌گن باید می‌موند پای زندگیش و یا اینکه به خانمی بچه داره و داره به سختی تحمل می‌کنه و می‌گه باید تحمل کرد. ... فرهنگ پابندی به زندگی نشون می‌ده که توی زندگی حتی اگه جنجال هم هست باید توی اون بمونی. این فرهنگ توی روستا تغییرپذیر نیست. اگرچه این فرهنگ تا حدی تغییر کرده ولی تغییر زیاد نبوده؛ چون من می‌بینم جون‌های توی روستا دارن با مشکلات فراوان کنار میان. دخترهایی رو داریم که مثلاً داره زیر بار کتک مرد له می‌شه ولی حاضر نیست حرف طلاق رو بزنه. می‌گه باید پای زندگیم بمونم. اینها زندگانی نمی‌کنن، زنده‌مانی می‌کنن» (۲۵ساله، مطلقه).

اگرچه در روستاهای بررسی شده امنیت در سطح بالایی وجود دارد، دختران جوان وجود این مؤلفه را برای ایجاد احساس آرامش خود ضروری می‌دانند. احساس امنیت از آنجا به منزله یکی از مؤلفه‌های شادی در نظر گرفته شده است که اگر این امنیت در روستاها وجود نداشته باشد مانع حضور زنان و دختران روستایی برای شرکت در فعالیت‌های جمعی و شادی‌بخش می‌شود. بیشتر زنان روستایی به وجود امنیت در روستای خود اذعان کرده‌اند که در اینجا به سخنان برخی از آنها اشاره می‌شود:

«به نظرم الان از نظر امنیت بهتر شده. خانم‌ها راحت می‌تونن بیان و برن. امنیتش خوبه» (۲۷ساله، مجرد).

«روستا خیلی خوبه. امنیت داره مثلاً ما راحتیم می‌تونیم بریم مسجد و بیایم؛ ولی من وقتی می‌رم خونه خواهرم دلبران شب می‌ترسم پیام بیرون» (۲۸ساله، مجرد).

جنبه دیگر، شادی به کار و فعالیت‌های زنان معطوف و جنبه شادی‌بخش کار به جدایی زنان از دغدغه‌های روزمره مربوط است. میانسالان حاضر در پژوهش که به کار قالی‌بافی مشغول‌اند، کارشان را عامل جدایی از دغدغه‌های زندگی‌شان می‌دانند. به باور یکی از آنها:

«ما بیشتر کار می‌کنیم. فراغتمون هم همون کار کردن و قالی‌بافی» (۳۵ساله، مجرد).

مداومی در زنان تبدیل شده است. زنان سالمند نیز از بیماری همسر خود نگران و مضطرب‌اند. به باور زنان، زمانی می‌توان از شادی سخن گفت که فرد در زندگی خود ناراحتی نداشته و دلگیر و افسرده نیز نباشد. همچنین درآمد و محتاج‌نبودن به دیگران از میزان استرس آنها می‌کاهد و بر شادی آنها می‌افزاید. بیشتر زنان حاضر در پژوهش به این مسئله اشاره کردند که در اینجا به گفته‌های برخی از آنها اشاره می‌شود:

«وقتی آدم بی‌قرار باشه شادی وجود نداره. همیشه مضطربه» (۳۴ساله، مطلقه).

«وقتی خدای نکرده به ناراحتی توی زندگی باشه دیگه شادی وجود ندارد» (۶۰ساله).

«نگرانی و استرس من به‌خاطر تربیت بچه‌هاست. زندگی‌ها که تجملاتی شده، بچه‌ها خواسته‌شون زیاده. وقتی هم که درآمد نباشه استرس هست» (۳۵ساله).

«من از وقتی مردم (شوهرم) اینطوری شده (بیمار است و توان انجام امور خود را ندارد) همه‌اش توی فکرش هستم. مردی که خدا شاهده شب و روز زحمت می‌کشید» (۷۰ساله، متأهل).

«همه‌اش نگران شوهرم هستم. ده ماهه مریض شده. دیگه نمی‌تونه کار کنه» (۶۳ساله، متأهل).

جنبه دیگری از مفهوم شادی بین زنان روستایی به کمک و همیاری بین زنان معطوف است؛ این همیاری‌ها اگرچه در زمان‌های گذشته بسیار بوده و اینک بخش بزرگی از آنها از بین رفته است، باز هم می‌توان نمونه‌هایی از آنها را بین زنان روستایی مشاهده کرد. این کمک و همیاری در قالب مشارکت در پخت نذری‌های یکدیگر، اتمام قالی یکدیگر، گل‌چینی و ... جلوه‌گر است. بیشتر زنان در همه گروه‌های سنی به سایر زنان کمک می‌کنند و همیاری بین آنها وجود دارد. برخی از مشارکت‌کنندگان در این زمینه می‌گویند:

«وقتی شادم که بتونم کار کسی رو راه بندازم. مثلاً کسی مریضه بتونم کاری براش انجام بدم شاد می‌شم» (۴۲ساله، متأهل).

«آگه یه وقت یکی نذری داشته باشه جار می‌زنن بیاید کمکش. می‌ریم سبزی پاک می‌کنیم یا گوشت و لوییا می‌ذاریم توی پاکت. خدایی همه می‌رن کمک» (۶۳ساله،

متأهل).

«آگه توی باغ کسی گل بمونه به هم خبر می‌دن می‌رن کمکش تا گلش تموم بشه و بچینن. آگه کسی قالی‌اش حاشیه باشه و آخرش باشه می‌رن کمکش. ۴-۵ روز کمکش می‌کنن تا قالیشو پایین بیاره. روزه داشته باشه بقیه می‌رن کمکش. اینطور کارا رو خانم‌ها انجام می‌دن» (۲۷ساله، متأهل).

ب) اشکال تحولات نقشی زنان

زنان در طول زندگی خود نقش‌های متعددی ایفا می‌کنند. برخی از این نقش‌ها مانند قالی‌بافی یا برخی مهارت‌های دیگر مثل خانه‌داری، رسیدگی به فرزندان، قابلمگی و ... از طریق مادران به دختران منتقل می‌شود و برخی دیگر با توانایی‌ها و استعداد‌های آنان منطبق است؛ مانند تحصیل دختران در رشته مددکاری و ایفای نقش به‌منزله مددکار اجتماعی در خانواده سالمندان.

زنان نسل اول و دوم (سالمندان و میانسالان) دهستان جوشق از کودکی قالی‌بافی را در کنار مادر یاد گرفته‌اند و برخی از آنها از ۶ سالگی همراه مادر قالی‌بافی می‌کردند. مادر نقشه‌خوانی قالی را به دختر می‌آموخت و دختران تا زمانی که در منزل پدر بودند، در طول سال چندین فرش می‌بافتند. هزینه فروش فرش و درآمد حاصل از آن به دختر متعلق نبود. این سرمایه به پدر متعلق بود تا سرمایه قالی بعدی با آن خریداری و در صورت لزوم، صرف خرید جهیزیه شود. مادر خانه نیز با قالی‌بافی و فروش آن و درآمد حاصل از آن، نیازهای خانوار را تأمین می‌کرد. مادر خانواده برای خرید احتیاجات روزانه از این درآمد بهره می‌گرفت و باقی آن را سرمایه‌ای برای ازدواج فرزندان خود قرار می‌داد. نکته مهم این بود که زن درآمد حاصل از کار خود را برای نیازهای شخصی خود هزینه نمی‌کرد. همه زنان میانسال و سالمند حاضر در نمونه‌یادگیری قالی‌بافی را از دوران کودکی تجربه کرده‌اند. به طوری که برخی از آنها می‌گویند:

«از بچگی به همه دخترها قالی‌بافی یاد می‌دادن» (۳۰ساله، متأهل). «به همه دخترهای مجرد خانواده از بچگی

قالی‌بافی یاد می‌دادن. مادرها قالی می‌بافتن تا به جهازی برای دختره بخون» (۱۹ساله، متأهل).

نسل سوم از زنان (جوانان و نوجوانان) علاقه چندانی به بافت قالی ندارند. مادران نیز تمایلی برای آموختن این مهارت به دختران خود ندارند. آنها معتقدند دختر باید به تحصیل بپردازد و مهارت‌های دیگری را که برای زندگی آینده مفید است - از جمله سفره‌آرایی، خیاطی، آشپزی و حتی آموزش رانندگی - بیاموزد. مادران، قالی‌بافی را کار پرزحمتی می‌دانند و عقیده دارند ما خود این سختی را تحمل کردیم و حاضر نیستیم دختران آن را بیاموزند. خود دختران نیز به دلیل تحصیل و نداشتن علاقه شخصی این مهارت را دنبال نمی‌کنند. نتیجه چنین امری این است که امروزه تعداد افرادی که به بافت قالی اشتغال دارند، بسیار اندک است و اگر به همین منوال پیش رود این هنر اصیل تا چند سال آینده به فراموشی سپرده خواهد شد. علاوه بر اینکه زنان میانسال تمایلی به قالی‌بافی دختران خود ندارند؛ بیشتر دختران جوان نیز نسبت به این کار بی‌علاقه‌اند. به طوری که برخی از آنان می‌گویند:

«تعداد معدودی از دخترها هستن که توی کار خونه به مادرشون کمک می‌کنن و قالی می‌بافن» (۱۹ساله، متأهل).
«دوست ندارم دخترهام قالی‌بافی یاد بگیرن. دوست دارم درس بخونن. چون کار پر ستمی است (پرزحمته). چون خودم از قدیم از سیکل نشستم سر قالی عادت کردم. بچه‌ها حالا باید درس بخونن. کلاس آموزشی برن. دوست دارم این چیزها رو یاد بگیرن تا قالی‌بافی. دخترم بلده. فقط گره زدن رو بلده. کار نقشه رو یادش ندادم. از اون اول نمی‌خواستم به جدیت یاد بگیره. با خودم می‌گم دخترای الان که قالی نمی‌بافن یاد بگیرن که چی بشه؟» (۴۰ساله، متأهل).

«من خودم قالی‌بافی می‌کنم. دخترم هم بلده ولی دوست نداره. به من هم می‌گه چرا می‌بافی. از کثیفی و پرزش بدشون میاد یا دستشون اذیت می‌شه» (۴۵ساله، متأهل).

به‌علاوه زنان نقش‌های مختلفی را در زندگی خود تجربه می‌کنند. زنان نسل اول و دوم مشارکت گسترده‌ای در فعالیت‌های کشاورزی و دامپروری داشتند. زنان سالمند اگرچه

به دلیل ضعف بدنی دیگر قادر به فعالیت در این عرصه‌ها نیستند، زنان نسل دوم به‌طور محدودی در امور مشارکت می‌کنند. تعداد دام‌های موجود در خانه‌های روستایی بسیار کم و انگشت‌شمار و در برخی از موارد رسیدگی به امور دام‌ها از وظایف زنان میانسال است. در گذشته بازاریابی و فروش برخی از محصولات کشاورزی و فرآورده‌های دامی بر عهده زنان این خانواده‌ها بود. زنان انواع فرآورده‌های دامی را تولید می‌کردند و علاوه بر مصرف خانوار، مازاد آن را به فروش می‌رساندند. در حال حاضر زنان میانسالی که دام دارند، ترجیح می‌دهند شیر را به ماست‌بندی‌ها بفروشند و خود مشارکتی در تولید فرآورده‌های دامی ندارند. در سال‌های اخیر به دلیل کم‌آبی و کاهش فعالیت‌های کشاورزی، زنان نسل دوم و سوم مشارکت محدودی در گل‌چینی دارند. نسل اول به دلیل ضعف جسمانی قادر به مشارکت در گل‌چینی نیستند؛ زیرا این کار مستلزم ایستادن در ساعت‌های طولانی است. مشارکت این گروه مزایای اقتصادی برای خانواده دارد؛ زیرا خانواده را از گرفتن کارگر برای گل‌چینی بی‌نیاز می‌کند. یکی از زنان می‌گوید:

«قبلاً خانم‌ها به اندازه به مرد کار می‌کردن. توی خونه کار کنن، غذای گاو و گوسفندا رو بدن، غذا درست کنن، ظرف‌ها رو بشورن، اگه محصولی بود (گردو، بادام، لوبیا) تمیز کنن. وقتشون پر بود. مجبور بودن صبح زود از خواب بیدار شن. چون همه چی توی خونه آماده نبوده. مرد که می‌رفته سر کار، باید همه چی توسط خانم‌ها آماده می‌شده. مادر و دختر توی خونه یه جوروی دست به دست هم می‌دادن تا کارا پیش بره. حتی بیش از حد معمول کار می‌کردن (بیشتر از ۸ ساعت). سریع کارهای خونه رو انجام می‌دادن که قالی‌شون رو هم بیافن ... الان کار کشاورزی خیلی کم شده. قبلاً که محصولات کشاورزی بود خانم‌ها کمک شوهراشون می‌رفتن. گندم می‌کندن و خرمن می‌کردن. لوبیا می‌کندن اما الان خانم‌ها کمکی که می‌کنن توی گل‌چینی است. موقع گل‌چینی خانم‌ها ۲-۳ ساعت و یا بیشتر و یا کمتر می‌رن کمک. اینم مخصوص خانم‌هایی است که جوون هستن و توانایی‌اش رو دارن؛ ولی اونهایی که سنی ازشون گذشته نه» (۱۹ساله، متأهل).

در دوره کنونی، زنان روستایی به‌ویژه روستای خواه از راهبرد صندوق‌های خانگی استفاده می‌کنند تا با پس‌انداز یارانه ماهانه خود، مبلغی را برای خرید احتیاجات روزانه خود، جهیزیه دختر یا عروسی پسر و یا سرمایه‌گذاری هزینه کنند. بیشتر زنان میانسال و سالمند از این راهبرد استفاده می‌کنند. یکی از آنها بیان می‌کند که:

«ما توی روستا و خانواده خودمون از این قرعه‌کشی‌های خونگی داریم. هفتگی و ماهانه بود. خانم‌ها شرکت می‌کنن. پول یارانه‌شون رو می‌دن و توی قرعه‌کشی شرکت می‌کنن. این یه پس‌اندازه براشون» (۲۷ساله، متأهل).

در زمینه نقش فرهنگی زنان، با تغییر نگرش‌ها و دیدگاه‌ها نسبت به زنان، خواست و نظر آنها در امور، مهم تلقی می‌شود. در خانواده‌ها دختران مانند پسران اهمیت و اعتبار دارند. حق انتخاب و تصمیم‌گیری دارند و در صورتی که بدانند دیگر ادامه زندگی با یک مرد برایشان امکان ندارد، از او جدا می‌شوند. طلاق و جدایی، ننگ و بی‌آبرویی تلقی نمی‌شود و در بسیاری موارد، دختر با ازدواج مجدد و تشکیل دوباره زندگی، به روال جاری زندگی بازمی‌گردد و هیچ‌گاه از خانواده و جامعه طرد نمی‌شود. بیشتر زنان روستایی از تغییر نگرش‌ها در زمینه طلاق و جدایی آگاه‌اند و آن را در روستاهای خود احساس می‌کنند. برخی از آنها اشاره می‌کنند که:

«اون روزا اگه یکی می‌خواست طلاق بگیره می‌گفتن ما همچین چیزی توی خانواده نداشتیم و یا حتی در حد یک کار زشت و ننگ بهش نگاه می‌کردن. ولی الان نه» (۳۰ساله، مجرد).

اونهایی که طلاق می‌گرفتن دید خیلی بدی بهشون داشتن؛ ولی الان دیگه نه. خانواده‌ها راحت‌تر می‌پذیرن. چون که می‌بینن گاهی بعضی جوون‌ها اعتیاد دارن و دخترها هم گاهی ندارن. دید مردم به پسرهای معتاد بدتره. چون خودشون نمی‌خوان که خوب شن. همین شوهر خواهر خودم مردم دیدشون نسبت بهش بده چون معتاده. خواهرم ازش جدا شد. زجر کشید و طلاق گرفت. دیدشون به خواهر من بد نیست. به اون مرده بده» (۲۷ساله، متأهل).

«توی روستا ۳-۴ تا دختر هستن که طلاق گرفتن. یا توی عقد یا بعد عروسی. قسمتشون این بوده که زندگی شون اینطوری باشه. با پدر و مادراشون زندگی می‌کنن. باهاشون هم خوب رفتار می‌شه. با هر کی قسمتشون باشه دوباره ازدواج می‌کنن. باید دوباره شوهر کنن» (۳۰ساله، متأهل).

حتی دخترانی که مجرد قطعی دارند، ازطرف جامعه روستایی حمایت می‌شوند.

زنان در دوره کنونی، در امور فرهنگی روستا مشارکت فعالی دارند و نظرها و دیدگاه‌های آنها برای پیشبرد بهتر امور فرهنگی در روستا مهم تلقی می‌شود. اکثریت قریب به اتفاق آنها بیان می‌دارند که نظرهای آنها در بهبود وضعیت روستاهایشان مؤثر است:

«چند سال پیش گفتن چرا خانم‌ها توی کارهای بیرون نظر نمی‌دن. برای شورای مسجد رأی‌گیری کردن و چند تا خانم رو انتخاب کردن که توی جلسات شورا خانم‌ها حق رأی داشته باشن. الان خواه یه قانون فرهنگی داره که برای کارهای فرهنگی که قراره توی روستا انجام بشه جلسه دارن. مثلاً چند سال پیش یه نمایشگاه کتاب داشتیم خیلی خوب بود. دو میلیون هم کتاب فروختیم. یا اگه بخوان یه کار مذهبی کنن، کارهای فرهنگی قبلش رو خانم‌ها انجام می‌دن. من خودم توی این ۳-۲ سال اخیر، توی ۱۰ تا از این جلسه‌ها بودم. الان اگه بسیج هم جلسه داشته باشه، خانم‌ها رو دعوت می‌کنن» (۳۰ساله، مجرد).

تحصیل برای دختران که در گذشته به دلایلی چون اختلاط مدارس، وجود معلمان مرد، نامناسب بودن زمان و مکان تدریس، نامساعد بودن شرایط مالی خانواده و از همه مهم‌تر، دیدگاه‌های فرهنگی روستاییان، امری غیرعادی بود، در دوره کنونی امری عادی تلقی می‌شود و خانواده‌های روستایی تمایل دارند دخترانشان را به شهرهای اطراف بفرستند تا به ادامه تحصیل بپردازند. همه خانواده‌های روستایی با تحصیل فرزندان خود موافق‌اند و آن را یکی از ضروری‌ترین خواسته‌های خود می‌دانند. یکی از زنان اشاره می‌کند که:

«اون موقع که خوابگاه نبود، می‌گفتم اگه اون سر دنیا هم باشه می‌رم خونه کرایه می‌کنم تا دخترم درسش رو

جوی می‌آوردیم. اون روز پام سالم بود. یاد اون روز می‌افتم گریه می‌کنم. می‌گم دیدی چه شب‌هایی رو روز کردم. چه کارهایی کردم. چه ستم‌هایی کشیدم ... گل درست می‌کردم. اون زمان که آجر و سیمان نبود. با گل خشت درست می‌کردیم» (۷۲ساله، متأهل)؛

ولی در دوره جدید، وظایف زنان به خانه‌داری محدود شده است. سالمندان با وجود داشتن دختر و عروس، مشارکت کمی در امور خانه دارند. میانسال‌ها هنوز هم وظایف سنگینی دارند؛ هم وظایف خانه‌داری سنگین است، هم قالی بافی و رسیدگی به امور فرزندان. دختران جوان در صورتی به امور خانه‌داری می‌پردازند که یا مادر مریض باشد و یا در خانه نباشد. دختران بیشتر به تحصیل مشغول‌اند و در ساعات محدودی به کمک مادر می‌آیند. زنان جوان نیز با مشارکت همسران به امور خانه و فرزندان می‌پردازند. بیشتر زنان نمونه از راحتی کارهای مربوط به خانه و خانه‌داری می‌گویند:

«الان همون کار خونه و توی خونه موندن هنوز هم پابرجاست ... الان خیلی همه‌چیز راحت شده و همه‌چی دم دست همه هست. قدیم وقتی طرف نون می‌خواست باید می‌رفت از توی انباری که نون پخته بیاره، پنیر رو از کجا بیاره، ظرف‌ها رو بیره لب جوی بشوره. باید خواهر و برادر رو بیره حموم ولی الان اینطوری نیست» (۱۹ساله، متأهل).

در زمینه ازدواج و همسرگزینی نیز نقش والدین از نقش تعیین‌کننده و اصلی، به نقش مشاور و هدایت‌کننده تقلیل یافته است. فرزندان در سن بالا ازدواج می‌کنند و خانواده نیز در زمان ازدواج فرزندان خود نقشی ندارند. والدین تمایل دارند فرزندان همسر آینده خود را انتخاب کنند تا در صورت بروز مشکل، عواقب کار متوجه فرزندان باشد. این مسئله در زمینه مقدار مهریه، نوع مراسم، مکان مراسم، تعداد مهمان‌ها و ... نیز صادق است. بیشتر زنان نمونه به این تغییر در زمینه ازدواج اشاره کردند. به گفته برخی از آنها:

«زمان ما بزرگ‌ترها تصمیم می‌گرفتن. ازدواج سنتی بود. پدر و مادر، پسر رو می‌شناختن می‌گفتن خوبه. بعدش به ما می‌گفتن؛ ولی الان باید خودشون تصمیم بگیرن. ما در

بخونه ... الحمدلله این انقلاب خیلی آزادی به مردم داد. دخترها آزادند درس بخونن. برن کشورهای دیگه مثل آمریکا، چین درس بخونن؛ ولی زمان شاه آزادی نبود. این زمان هرکی نمی‌خواست درس بخونه هم یاد گرفت که باید بره؛ چون پدر و مادرها هم یاد گرفتن که بذارن دخترها درس بخونن. الان دخترها می‌تونن درس بخونن. الان دخترها جلوتر هم هستن. شاید پسره خسته بشه بگه بسه دیگه دانشگاه رو خوندم دیگه ادامه نمی‌دن؛ ولی دخترها می‌گن می‌خوام درس رو بخونم، ادامه بدم. آزاد باشم» (۵۶ساله، متأهل).

در حیطه وظایف خانوادگی، در گذشته وظیفه زن به امور خانه‌داری و مشارکت در فعالیت‌های کشاورزی و دامپروری محدود بود و مردان در امور خانه مشارکت نداشتند. یکی از دختران می‌گوید:

«قبلاً یادمه وقتی بابام لویسا، عدس، نخود و اینها رو می‌کاشت توی صحرا، مامانم می‌رفت کمکشون. ما که دامداری نداشتیم ولی همون چند تا گاو و گوسفند که توی خونه بود وقتی بابام می‌رفت دنبال کار، مامانم کار اونها رو خودش انجام می‌داد. کلاً مختص خودش بود. مامانم که صبح از خواب بیدار می‌شد نمازش رو می‌خوند، می‌رفت پایین گاوها رو می‌دوشید، شیرش رو می‌آورد بالا، صاف می‌کرد. اگه می‌خواست ماست کهنه ماستش می‌کرد اگه نه مایه می‌زد و پنیرش می‌کرد. وقتی اون کاراش تموم می‌شد تا ساعت ۱۱ می‌رفت سر قالی. دوباره پا می‌شد ناهار درست می‌کرد. ناهار خورده نخورده دوباره می‌رفت روی قالی، دوباره غروب که می‌شد می‌رفت سراغ گاو و گوسفندا» (۱۹ساله، مجرد).

وظایف زنان به دلیل نبود امکانات، سخت و طاقت‌فرسا بود. گاه این وظایف با اموری مردانه عجین می‌شد که سختی وظایف خانوادگی زنان را دوچندان می‌کرد. مشارکت در ساخت‌وساز منزل، حمل آب از چشمه برای بنایی، ساخت خشت و حمل وسایل سنگین ساخت‌وساز از جمله این امور بودند. بیشتر زنان میانسال و سالمند چنین سختی‌هایی را در زندگی تجربه کرده‌اند:

«توی روستا جزغاله شدیم از بس که زحمت کشیدیم. اینقدر که ما بنایی کردیم. همه آبش رو از لب

در عرصه‌های مختلف اجتماعی روستا نماینده ندارند. اشتغال زنان امری عادی شده است. با این حال، نسبت به برخی از مشاغل مانند مشاغل خدماتی هنوز هم مخالفت‌هایی وجود دارد. خانواده‌ها ابتدا با کار در سرای سالمندان نیز مخالفت می‌کرده‌اند. رسیدگی به سالمندان برای دختران تحصیلکرده‌ای که با سختی و مشقت درس خود را به اتمام رسانده‌اند، نامطلوب بوده است؛ ولی اکنون این مسئله عادی شده است و ۱۸ نفر از دختران و زنان روستای خواه در این مکان به‌منزله مددکار، آشپز و نیروی خدمات مشغول به کارند. با وجود تغییر نگرش بیشتر خانواده‌ها نسبت به کار زنان، باز هم مواردی از نارضایتی در زمینه کار زنان دیده می‌شود. سخنان برخی از زنان نشان‌دهنده این مسئله است:

«نقش اجتماعی آگه منظور باشه، خانم‌ها قبلاً توی اجتماع بیشتر بودن به‌واسطه کار شوهرهاشون؛ چون خانم‌ها به‌واسطه شغل شوهرهاشون خیلی بهشون کمک می‌کردن. به‌خاطر شغل شوهرهاشون کوچ می‌کردن و توی صحرا و توی چادر زندگی می‌کردن ... نمی‌داشتن دخترا سر کار برن. می‌گفتن دختر نباید از خونه بره بیرون و کار کنه» (۳۰ساله، مجرد).

«اگرچه الانم هستن کسایی که ترجیح می‌دن دختر توی روستا بمونه. باید توی خونه باشه و قالی ببافه. یعنی چی که دختر بره سر کار» (۲۵ساله، مطلقه).

«قبلاً خانواده‌ها راضی نبودن دخترا برن سر کار ولی الان اینطوری نیست. ۱۸-۱۷ نفر از خانم‌ها مددکارند و توی خانه سالمندان کار می‌کنن. یک نفر خانم بهیار داریم. من خودم توی دفتر پست‌بانک روستا کار می‌کنم. اونهایی هم که تحصیل کردند آگه کار توی روستا بود حتماً می‌رفتن. هستن کسایی که دلچان و کاشان می‌رن سر کار. حتی پزشک هم داریم که اهل روستای ما باشه ... با رفت‌وآمدمون خانواده‌ها مشکلی ندارن. ما سالی یک بار اردوی مشهد می‌ریم. از طرف خادمن می‌برنمون. غیر از اون سفرهای دیگه هم می‌ریم. سفرهای زیارتی، قم، تهران. حتی بعضی‌ها تفریحی با هم جایی می‌رن. خانواده‌ها مشکلی ندارن؛ چون سطح فرهنگشون به جوامع بزرگ‌تر نزدیک شده» (۳۰ساله، مجرد).

«الان دیگه نگران حرف مردم نیستیم. آگه بچه بخواد پیشرفت کنه باید بذاری پیشرفت کنه. بچه مهم‌تره از حرف

حد راهنمایی می‌تونیم کمک کنیم» (۳۵ساله، متأهل).

«من بیست سالم بود که ازدواج کردم. پدر و مادرم شوهرم رو انتخاب کردن؛ ولی الان خود بچه‌ها می‌رن. پسره میره دختره رو می‌بینه. به قول فیلم توی تلوزیون عاشق می‌شن و ازدواج می‌کنن» (۵۰ساله، متأهل).

فعالیت سیاسی زنان در گذشته و حال بسیار محدود است. شرکت در رأی‌گیری برای تعیین دهیار و شورای روستا از اموری است که زنان امروزی در آن مشارکت دارند؛ ولی در هیچ‌یک از روستاهای بررسی شده تاکنون زنان نه کاندیدای شورا و دهیاری بودند و نه عضو رسمی این دو نهاد بوده‌اند. اکثریت قریب به اتفاق زنان روستایی به این مسئله اشاره کردند که در اینجا به گفته‌های برخی از آنها اشاره می‌شود:

«تا حالا خانمی برای شورا یا دهیار کاندیدا نشده که بخوان بهش رأی بدن. قبلاً برای هیئت امنای مسجد هم فقط آقایون رأی می‌دادن. خانم‌ها برای رأی‌گیری‌اش نمی‌رفتن؛ ولی این دوره آخری که هیئت امنای مسجد را انتخاب کردن، خانم‌ها هم برای رأی‌گیری رفتن و هم خودشون نماینده داشتن. آگه بخوان یه فعالیت عمرانی توی روستا انجام بدن، خانم‌ها نظر می‌دن؛ ولی یه عضو رسمی ندارن که حرفش یا امضاش واجب‌الاجرا باشه نه» (۳۰ساله، مجرد).

«تا حالا توی دهیاری یا شورا خانمی وجود نداشته. همه آقایون بودن. توی انتخاب دهیار هم خانم‌ها می‌رن رأی می‌دن، نظر می‌دن ... هیچ‌وقت پیشنهاد وجود یه خانم برای دهیار نبوده. خانمی هست که تحصیلاتش رو داشته باشه و بتونه دهیار باشه و توانایی‌اش رو هم داره ولی هیچ‌وقت خانم‌ها هم خودشون نخواستن که دهیار خانم باشه و هم اینکه توی مسجد مردها طبقه پایین نظرشون رو می‌دن و کاندیدا برای دهیار انتخاب می‌کنن. هیچ‌وقت نگفتن یه خانم بیاد دهیار بشه. خانم‌ها نظر می‌دن ولی نظر نهایی با آقایونه» (۲۷ساله، متأهل).

وظایف اجتماعی زنان در گذشته به‌نوعی با وظایف خانه‌داری آنها گره خورده بود. زن در بیرون از خانه کار نمی‌کرد و نقش اجتماعی زنان به همسر و یا پدران آنها وابسته بود و خود استقلال رأی نداشتند. در دوره کنونی نیز زنان مشارکت محدودی در امور مهم روستاهای خود دارند. حتی

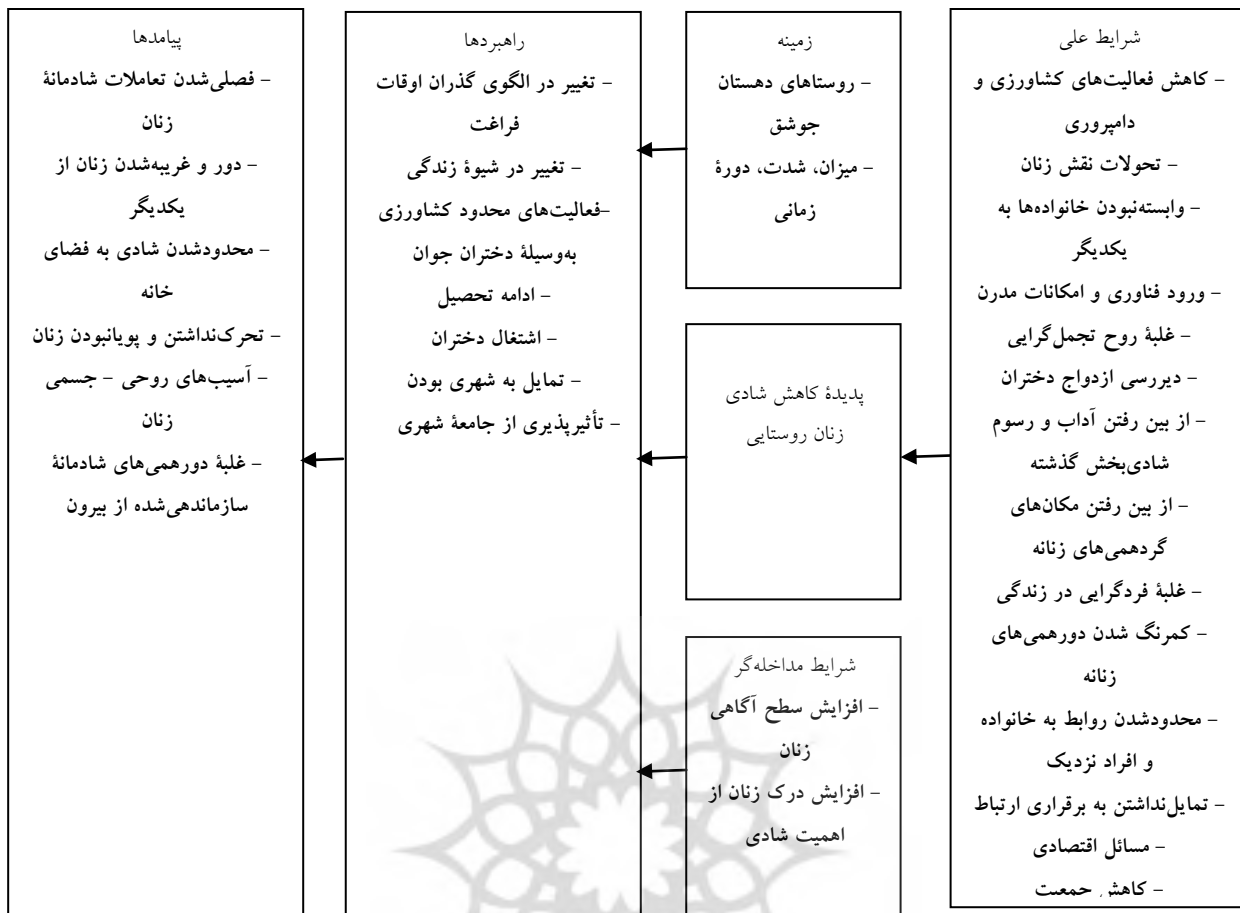
مردم» (۳۵ساله، متأهل).

ملاحظه می‌شود که نقش زنان در این دهستان نیز مانند سایر نقاط کشور دچار دگرگونی شده است. طبق یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها، عوامل گوناگونی در این دگرگونی نقش مؤثرند. کمبود آب و خشکسالی از میزان فعالیت‌های کشاورزی زنان کاسته و تک‌محصولی شدن نقش آنها را در گل‌چینی تثبیت کرده است. از سوی دیگر، با تغییر سبک کشاورزی و ظهور تجهیزات و ماشین‌آلات مدرن، از نیروی کار زنان کاسته است. کم‌شدن فعالیت‌های کشاورزی، زمینه‌های مهاجرت فرزندان را فراهم کرده و از تعداد اعضای خانواده‌ها کاسته است. جمعیت روستاهای بررسی شده در آستانه سالمندی است. تعداد جوانان روستا کم شده و کاهش بعد خانوار، همراه با بروز پدیده تک‌فرزندی، بر تسریع این روند افزوده است. افزایش زنان سالمند و ناتوانی جسمی آنان در دگرگونی نقش آنها تأثیر دارد و سبب می‌شود نتوانند در اموری چون قالی‌بافی، گل‌چینی و ... مشارکت کنند. دختران در دوره کنونی آزادی‌های بسیاری در زندگی دارند که به آنها امکان می‌دهد تا به‌صورت گزینشی در امور مختلف مشارکت کنند و زمانی که تمایلی به انجام نقشی نداشته باشند، خانواده نیز آنها را مجبور به ایفای این نقش نمی‌کند؛ برای مثال تمایل نداشتن آنها به قالی‌بافی با تمایل نداشتن مادران در آموختن این هنر به آنها گره خورده است. تغییر سبک زندگی و افزایش امکانات زندگی نیز تاحدی از سختی وظایف زنان کاسته است. شکل‌گیری نهادهای مدرن به مادران اجازه

می‌دهد بخشی از وظایف مادری خود مانند آموزش، تربیت و ... را به نهادهایی چون رسانه، مهدکودک و ... بسپارند. همچنین فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی زنان (کار بیرون از خانه) همسران را وادار کرده است در امور خانه‌داری و فرزندپروری با زنان خود مشارکت و تعاون داشته باشند. پیامدهای این دگرگونی نقش نیز عبارت‌اند از: کاهش سطح تعاملات و همکاری‌های زنان، مصرف‌گرایی، خرید-خواری، واگذاری وظایف مادران به سایر نهادها و خودکفانبودن زنان. در مقابل این دگرگونی نقش، زنان هر سه نسل تلاش می‌کنند نقش‌های جدیدی را که به آنها محول می‌شود، به‌خوبی انجام دهند؛ برای نمونه نسل سوم تلاش می‌کنند با یادگیری مهارت جدید، از اوقات خود به‌خوبی بهره‌برداری کنند.

درنهایت، می‌توان افزود که تحولات نقشی با کاهش سطح تعاملات و همکاری‌های زنان، افزایش وابستگی و از بین بردن خودکفایی اقتصادی آنها از میزان شادی‌شان کاسته است؛ زیرا بخش بزرگی از شادی زنان در دورهمی‌های آنها ایجاد می‌شود. از بین رفتن فعالیت‌های کشاورزی و مشارکت زنان، از همکاری‌های آنها هنگام برداشت، فرآوری و فروش محصولات کاسته است که این مسئله نیز در کاهش شادی آنها اثرگذار بوده است.

ج) پدیده کاهش شادی زنان روستایی

نمودار ۱- پدیده کاهش شادی زنان روستایی

Fig 1- The phenomenon of reducing the happiness of rural women

شرایط علی بروز پدیده کاهش شادی زنان روستایی

شادی از معیارهای مهم سنجش توسعه اجتماعی و فرهنگی جوامع محسوب می‌شود. شادی مردمان، علاوه بر سلامت جسمی، سلامت روح و روان افراد را نیز به ارمغان می‌آورد. توجه به شادی زنان از آن جهت مهم است که زنان از یک سو، مادران یک خانواده‌اند که به‌طور مستقیم با کودکان، نوجوانان و مردان در ارتباط‌اند. تربیت نسل که یکی از وظایف بزرگ مادران است، آنها را در ارتباط مستقیم با نسل بعد قرار می‌دهد. شادی آنها علاوه بر افزایش توان روحی و جسمی خود، برای تربیت نسلی خلاق و مولد مفید است. از سوی دیگر، آرامش روحی و روانی زن، توان مرد را در هدایت زندگی خانوادگی و اجتماعی دوجندان می‌کند. زنان

شاد، در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی نیز افرادی مبتکر و کارا هستند؛ بنابراین، توجه به شادی زنان به‌ویژه زنان روستایی اهمیت دارد. در پژوهش حاضر زنان روستاهای بررسی شده اظهار داشتند که شادی بین آنها در سطح پایینی قرار دارد. دلایل کاهش شادی به باور زنان عبارت‌اند از:

۱- کاهش فعالیت‌های کشاورزی

کمبود آب و خشکسالی در روستاهای دهستان جوشق موجب کاهش فعالیت‌های کشاورزی و تک‌محصولی شدن آنها شده است. در گذشته کشاورزی در این منطقه رواج داشته و اهالی به کاشت و برداشت انواع احتیاجات خود اقدام می‌کردند. بخش زیادی از این محصولات علاوه بر مصرف خانوار، به

درباره دامداری نیز این مسئله صادق است. زنان روستایی همپای مردان خود به نگهداری از دام می‌پرداختند. حضورنداشتن مرد در خانه در فصل کشاورزی، زنان را وامی‌داشت تا به تنهایی به امور دام‌ها و حتی چرای آنها اقدام کنند. دامپروری زنان آنها را ناگزیر به برخی تعاملات می‌کرد که در نتیجه آن به فرآوری شیر و فروش محصولات دامی و لبنی می‌پرداختند. عایدی حاصل از این کار نیز در دست زنان بود. آن را صرف امور خانه و فرزندان می‌کردند. در حال حاضر، چند خانواده دام دارند. زنان در برخی موارد به دام‌ها رسیدگی می‌کنند و شیر را به ماست‌بندی‌ها می‌فروشند و در مقابل، احتیاجات خود را خریداری می‌کنند. بیشتر زنان به این مسئله اذعان داشتند که در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌شود:

«شاید بشه گفت توی کل خانوارهای روستا (روستای بهار)

سه تا خانواده هستن که دام دارن و سه تا خانم به کار رسیدگی دام‌ها مشغول هستن» (۲۵ساله، مطلقه).

«خیلی افراد کمی هستن که دام دارن. شیر جمع می‌کنن و ماست درست می‌کنن. شاید توی خاوه به ۵ نفر هم نرسن» (۱۹ساله، متأهل).

«ما دو تا گاو داریم، شیرش رو میارن خونه. شیر رو ماست می‌کنم و کره‌اش رو می‌گیرم. اگه زیاد باشه می‌فروشم» (۳۵ساله، متأهل).

۲- تحولات نقشی زنان

همان گونه که در اشکال تحولات نقشی زنان اشاره شد، به موازات تغییر جوامع، نقش‌های اکتسابی و انتسابی همه افراد به‌ویژه زنان نیز دستخوش دگرگونی شده است.

۳- ورود فناوری و امکانات مدرن و وابسته‌نبودن خانواده‌ها به یکدیگر

وجود امکانات مدرن در خانه‌های روستایی، علاوه بر ایجاد مشابهت زندگی شهر و روستا، از نیاز خانواده‌ها به یکدیگر برای گذران زندگی کاسته است. ورود فناوری‌های مدرن مانند تلفن همراه، نیز از ارتباط خانواده‌ها کم کرده است. با یک

فروش می‌رسید. زنان در چیدن و حتی کاشت انواع محصول کمک‌یار خانواده بودند. گاهی وظایف مردان پس از برداشت محصولات باغی به پایان می‌رسید و زنان با همکاری یکدیگر به فرآوری محصولات زراعی و باغی می‌پرداختند. زن خانواده، اگرچه خودکفایی اقتصادی داشت و پول حاصل از فروش این محصولات در اختیار او بود، ماحصل فروش آنها در خانواده صرف می‌شد؛ اما در دوره کنونی، با کاهش فعالیت‌های کشاورزی، خشک‌شدن درختان و ... مشارکت زنان به مشارکت فصلی (خردادماه و تیرماه) در گل‌چینی محدود است. آنان در ساعات محدودی (از صبح زود و پس از اذان تا طلوع آفتاب و قبل از ظهر) به مزارع می‌روند و به گل‌چینی می‌پردازند. این مشارکت خاص زنان و دختران جوان است و شامل سالمندان نمی‌شود. برخی از مشارکت‌کنندگان در این زمینه می‌گویند:

«قبلاً همه‌چی می‌کاشتیم. الان هیچ‌چیز نداریم. فقط یه تیکه

زمین گل داریم. وقتی همه‌چیز می‌کاشتیم خیلی خوب بود.

خدا شاهده یه اتاق تا کله‌اش (سقف‌اش) گندم بود، یکی تا

کله‌اش لوبیا، چقدر تخم گل آفتابگردون داشتیم. حالا

هیچی، هیچی نداریم (چند بار تأکید می‌کند). بعضی از

چیزها رو هم می‌فروختیم مثل تخم گل آفتابگردان ولی

الان نه. از وقتی آب مزرعه خشک شده نمی‌شه باه‌اش

نخود و لوبیا بکاری، فقط چند تا کرت گل داریم»

(۶۷ساله، متأهل).

«کشاورزی در حد کمی وجود داره. فعالیت‌های زنان در

امور کشاورزی بستگی به گروه سنی داره. جوون‌ها که

مشارکتی ندارن. اگر هم مشارکتی باشه همون چیدن گل

هست. کشاورزی دیگه به اون صورت قبل نیست که

خانم‌ها بخوان کمک کنن» (۲۵ساله، مطلقه).

«الان کار کشاورزی خیلی کم شده. قبلاً که محصولات

کشاورزی بود خانم‌ها کمک شوهراشون می‌رفتن. گندم

می‌کندن و خرمن می‌کردن. لوبیا می‌کندن اما الان خانم‌ها

کمکی که می‌کنن توی گل‌چینی است. موقع گل‌چینی

خانم‌ها ۲-۳ ساعت و یا بیشتر و یا کمتر می‌رن کمک. اینم

محصول خانم‌هایی است که جوون هستن و توانایی‌اش

رو دارن؛ ولی اونهایی که سنی ازشون گذشته نه» (۱۹ساله،

متأهل).

«الان سن ازدواج توی روستا رفته بالا، چون جوون‌ها کار ندارن، زیر بار مسئولیت نمی‌رن، می‌ترسن از ازدواج ... پسرا الان می‌خوان یکی رو بگیرن بهشون می‌گن خونه داری؟ ماشین داری؟» (۳۵ساله، متأهل).

۶- از بین رفتن آداب و رسوم شادی‌بخش گذشته

بخشی از شادی‌بخش زنان به وجود آداب و رسوم سنتی و شادی‌بخش در گذشته مربوط است. امروزه بسیاری از این مراسم به فراموشی سپرده شده‌اند. ازدواج در گذشته جشن بزرگی تلقی می‌شد که همه اهالی روستا در آن دعوت بودند و تا چند روز ادامه داشت. حضور در مراسم همگانی بود. همه اعضای روستا نیز در برگزاری شایسته این مراسم نقش داشتند. زنان از برگزارکنندگان اصلی مراسم بودند؛ اما امروزه مراسم عروسی به یک شب محدود است؛ آن هم نه در روستا بلکه در شهرهای اطراف. در زمینه برگزاری مراسم عروسی در دوره کنونی یکی از زنان می‌گوید:

«قبلاً توی عروسی همه روستا بودند؛ ولی الان اینطوری نیست. عروسی بعد از ظهر تموم می‌شد. ناهار می‌دادن ولی الان شام می‌دن. اتاق مردانه و زنانه از هم جدا نبود؛ ولی الان مردها و زن‌ها کلاً جدا هستن. الان دیگه عروسی‌ها رو توی باشگاه و تالار می‌گیرن توی دلپجان، کاشان، نراق. همین مشهد قالی به سالن داره که چند تا عروسی‌هاشون رو اونجا می‌گیرن. کمتر عروسی توی روستا می‌گیرن» (۳۰ساله، مجرد).

شب‌نشینی خانواده‌ها نیز از رسوم شادی‌بخش خانواده‌ها بود. دورهمی‌های شبانه هر شب و با حضور همه اعضای خانواده در منزل روستاییان برگزار می‌شد. در این دورهمی‌ها، علاوه بر دید و بازدید، گفتگوها تا پاسی از شب ادامه داشت؛ اما امروزه دورهمی‌های شبانه محدودی آن هم با اعضای خانواده، هفته‌ای یک بار در منزل پدر خانواده تشکیل می‌شود. در مواقعی که فرزندان از روستا مهاجرت کرده‌اند و روستا بافت سالمندی به خود گرفته است - مثل جوشق، بهار و مهدی‌آباد - پدر و مادر در بیشتر روزهای زمستان در تنهایی به سر می‌برند. بیشتر میانسالان و سالمندانی که شب‌نشینی را

تماس از حال یکدیگر باخبر می‌شوند؛ بدون آنکه فردی را ملاقات کنند. بیشتر زنان بیان داشتند که ورود چنین فناوری‌هایی ارتباط خانواده‌ها و حتی زنان را کم کرده است که در اینجا به گفته‌های برخی از آنها اشاره می‌شود:

«الان دیگه گوشی‌ها اومده، زنگ می‌زنی ببینی حالشون خوبه، دیگه خاطرت (خیالت) راحت می‌شه» (۷۰ساله، متأهل).

«الان با این گوشی‌ها از یکی بخوان احوال بگیرن به پیامی می‌دن. دیدن همدیگه خیلی کم شده» (۳۵ساله، متأهل).

۴- غلبه روح تجمل‌گرایی

روحیه تجمل‌گرایی، بر ارتباطات و دورهمی‌های خانواده و زنان تأثیر گذاشته است. از سادگی مراسم و دورهمی‌های قدیمی در روستاها خبری نیست. مقایسه زندگی خود با دیگران، چشم و هم‌چشمی و ... موجب شده است زنان ترجیح دهند تعاملات خود را به دوستان و خویشان محدود کنند. به باور بیشتر زنان روستایی، اکنون دورهمی‌ها به افراد نزدیک و درجه اول محدود است. یکی از زنان می‌گوید:

«زندگی‌ها که تجملاتی شده استرس‌ها زیاد شده. اینکه همیشه باید خونه تمیز و مرتب باشه. وقتی هم بخوای همه چیز رو داشته باشی استرس زیاده ... یه وقت‌هایی هست می‌شینن مقایسه می‌کنن که فلانی چی داره. اگر به زبردست خودت نگاه کنی اینطوری نمی‌شه. باید خودتو با بالاتر از خودت مقایسه نکنی» (۳۵ساله، متأهل).

۵- دیررسی ازدواج دختران

برای دختران روستایی ازدواج مرحله مهمی در زندگی است که گاه موجب مهاجرت دختر به محیط بزرگ‌تر می‌شود و گاهی با تشویق همسر، به ادامه تحصیلات دختر می‌انجامد. حمایت عاطفی، روانی و اقتصادی همسر در افزایش سطح شادی و رضایت از زندگی دختران نقش مهمی دارد. برخی از زنان، در این زمینه چنین اظهار کردند:

«الان سن ازدواج دخترها رفته بالا، چون درس می‌خونن، زود هم ازدواج نمی‌کنن» (۱۹ساله، متأهل).

به منزله فراغت شادمانه تجربه کرده‌اند، به کمرنگ شدن آن در دوره کنونی اشاره کرده‌اند. به گفته برخی از آنها:

«قبلاً توی زمستون، هر شب، شب‌نشینی داشتن. خونه فامیل می‌رفتن، آجیل که نبود. همون گندم و شادونه و تندی (بادوم تلخ و یا هسته زردآلوی تلخ رو شیرین می‌کردن) و برگه زردآلو بود. خیلی به شب‌نشینی مقید بودن. هر شب می‌رفتن. الان شده ماهی و یا سالی یک بار» (۳۵ساله، متأهل).

«ما شب‌نشینی بیشتر خونه فک و فامیل می‌رفتیم؛ ولی الان دیگه شب‌نشینی‌ها ورافتاده» (۵۶ساله، متأهل).

۷- از بین رفتن مکان‌های گردهمی‌های زنان

در روستاهای بررسی شده تنها مکان برای گردهمایی‌های زنان، مساجد و حسینیه‌هاست. ضرورت وجود پارک و فضای باز برای حضور زنان، از خواسته‌های زنان روستایی است. در گذشته، حمام‌های عمومی، علاوه بر کارکرد بهداشتی، نقش تفرجگاهی نیز داشتند. مادر و دختران چند ساعت از روز را در حمام می‌گذراندند. آنان در حمام، ضمن ملاقات دوستان و خویشان، بحث و گفتگو می‌کردند. بخشی از مراسم عروسی نیز در حمام برگزار می‌شد. رقص و پایکوبی زنان در حمام نیز از گردهمی‌های شادی‌بخش آنان بود. در حال حاضر در همه خانه‌های روستایی حمام وجود دارد. حمام‌های روستاها ویران شده‌اند. حمام روستای خاوه به ساختمان دهیاری تبدیل شده است. دختران عقیده دارند حفظ حمام سنتی یادآور بسیاری از خاطرات شیرین ما بود و گردشگران می‌توانستند به منزله یک مکان توریستی از آن بازدید کنند؛ ولی تبدیل آن به دهیاری، این مکان فرح‌بخش را از بین برده و تنها یاد آن را در خاطره‌ها نگه داشته است. برخی از مشارکت‌کنندگان اظهار داشتند که:

«خاوه به حموم عمومی داشت که اونجا خانم‌ها جمعشون جمع بود. طرف ۳-۲ ساعت می‌رفت حموم. با همدیگه صحبت می‌کردن یا می‌گفتن امروز باید برم فلانی رو ببرم حموم یا خواهر و برادر کوچک‌تر رو می‌بردن حموم؛ اما متأسفانه اونجا رو هم خراب کردن جرگه (جمع) خانم‌ها به هم خورد. خیلی دورشون کرد» (۱۹ساله،

متأهل).

«توی روستای ما سه تا حموم بود. همه از حموم عمومی استفاده می‌کردن. هر محلی برای خودش یه حموم داشت. لاران می‌رفتن محله پایین، ریجان می‌رفتن محله بالا. جوشق هم برای خودش حموم داشت. قبلاً روستاهامون به شکل محله از هم جدا بود. همه تفریح و دیدویازدید ما توی حموم بود. موقع عروسی، عروس رو می‌برن حموم. اونجا بزن و بکوب می‌کردن تا وقتی عروس از خونه بیاد بیرون» (۵۰ساله، متأهل).

بخشی از مراسم شاد، در زمان تولد نوزاد بوده است. وقتی یک خانم پس از زایمان به حمام می‌رفت، اهالی روستا نیز به حمام می‌رفتند و اوقات شادی را کنار یکدیگر سپری می‌کردند. طبق نظر مشارکت‌کنندگان:

«قبلاً وقتی یه زن زایمان می‌کرد، می‌خواست حموم بره، دعوت می‌کردن» (۷۰ساله، متأهل).

«قبلاً رسم بود هرکسی یه سینی دستش می‌گرفت (خوراکی)، می‌رفتن حموم. توی حموم چای دم می‌کردن. دور هم بودن، جشن بود. بعد زائو رو می‌آوردن توی خونه و به فامیل ناهار می‌دادن. الان اگه کسی بخواد بره حموم توی خونه خودش می‌ره و این مراسم رو هم نمی‌گیرن» (۳۵ساله، متأهل).

۸- غلبه فردگرایی در زندگی و محدودشدن روابط به

خانواده و افراد نزدیک

در زندگی مدرن، روابط خانواده‌ها به اعضا و افراد نزدیک محدود شده است. وجود مشکلات در زندگی، دغدغه‌ها و فشارهای زندگی، خانواده‌ها را وادار کرده است تا سرگرم زندگی خود باشند. این مسئله زمانی که فرزندان مهاجرت کرده باشند (تحصیلی، شغلی) بیشتر است و سبب می‌شود افراد به تعامل با دیگران تمایلی نداشته باشند و درگیر زندگی خود باشند. به گفته یکی از زنان:

«الان ارتباط خانواده‌ها خیلی کم شده. من خودم با فامیل نزدیک رابطه دارم. بقیه سالی یک بار شده. همه درگیر زندگی، کار و مشکلات خودشون هستن. از هم دور افتادیم» (۳۷ساله، متأهل).

۹- کم‌رنگ‌شدن دوره‌می‌های زنان

تغییر سبک زندگی و مدرن‌شدن آن، بسیاری از تعاملات زنان را از بین برده است. دوره‌می‌های زنان فصلی (بهار و تابستان) و به کوچ‌نشینی محدود است. در زمستان، حضور زنان در مساجد و حسینیه‌ها، به مراسم خاص و همیشگی محدود نیست. بخشی از دوره‌می‌های زنان مختص نوع فعالیت آنها بود (دامداری، کشاورزی، قالی‌بافی و ...) که با کم‌شدن این فعالیت‌ها، تعاملات زنان نیز کاهش یافته است؛ تعاملاتی که زنان را از حال و هوای زندگی روزمره خارج می‌کرد و سبب روحیه شاد و بانشاط آنها می‌شد. اکثریت قریب به اتفاق زنان، کم‌رنگ‌شدن دوره‌می‌های زنان را از عوامل کاهش شادی خود دانسته‌اند. گفته‌های یکی از آنان بیان‌کننده این ادعاست:

«قدیم اینقدر حساس نبودن توی سفره‌شون چی باشه. یه آبگوشت درست می‌کردن، همه دور هم می‌نشستن. اون آبگوشت رو با لذت می‌خوردن. اینقدر برای هم داستان تعریف می‌کردن تا شب می‌شد و می‌خوابیدن؛ اما الان می‌گن فلانی می‌خواد بیاد خونه‌مون، آگه مرغم اینطوری نباشه زشته، باید حتماً سرخش کنم. تا این حد مهم شده، حالا بماند که می‌گن باید چی تو سفره باشه، بعدش تقلبات چی باشه. تازه حرف زدن‌هاشونم سرد شده» (۳۷ساله، متأهل).

«یه جورى شده که بعضی‌ها انگار نمی‌خوان با کسی معاشرت و رفت‌وآمد داشته باشن. توی لاک خودشون هستن. نمی‌خوان کسی سر از زندگی‌هاشون دربیاره؛ ولی قدیم اینطوری نبود. هرچی درست می‌کردن دور هم می‌خوردن. با هم بودن. سفره‌هاشون یکی بود؛ ولی الان نه» (۴۵ساله، متأهل).

۱۱- کاهش جمعیت

جمعیت روستاهای بررسی شده در طی سال‌های اخیر کاهش یافته است. بخشی از این کاهش جمعیت به پایین‌بودن میزان زادوولد مربوط است. خانواده‌ها به داشتن یک یا دو فرزند تمایل دارند. بخش دیگر کاهش جمعیت، به مهاجرت شغلی و تحصیلی افراد و خانواده‌ها مربوط است. روستاهای دهستان جوشق با پدیده سالمندی روبه‌رو هستند. جمعیت سالمند انگیزه پایینی دارند، در برابر بسیاری از تغییرات مقاومت می‌کنند و نمی‌توان باورها و نگرش‌های آنها را به راحتی تغییر داد. این افراد تلاش محدودی برای بهبود وضعیت خود می‌کنند و به وضعیت کنونی خویش قانع‌اند.

پدیده کاهش شادی زنان روستایی

طبق یافته‌های پژوهش، تحولات ایجادشده در سه نسل از زنان، با کاهش فعالیت‌های زنان در امور کشاورزی و دامی و به‌دنبال آن، کاهش فعالیت‌های جمعی زنان، سبب کاهش سطح شادی زنان شده است. پدیده کاهش شادی زنان، شدت و دوره زمانی دارد. در گذشته تعاملات و دوره‌می‌های زنان سبب شده بود زنان سطح بالاتری از شادی را تجربه کنند. شادی مدنظر

«همه‌اش توی خونه موندم. الان به خودم می‌گم کاش بلد بودم خیاطی کنم، آرایشگری کنم. یه کاری کنم که خودمم افسردگی نگیرم. یه کم کار خونه رو می‌کنم می‌شینم. می‌گم چقدر روز و شب بلنده. چرا خوابم نمی‌بره، مریض شدم، همش با داروهای زنده‌ام ... ما خیلی زود سرگرم بچه و زندگی شدیم. وقتی هم که بچه‌ها رفتن خیلی تنها شدیم. همش پس (دنبال) بهونه می‌گردیم یا یکی بیاد خونمون یا بریم خونه کسی. خیلی دلتنگ بچه‌هام می‌شم. آگه دخترم زایمان کنه چند روزی می‌رم خونه‌ش. با اون سرگرم می‌شم» (۵۶ساله، متأهل).

«دوره‌می‌های خانم‌ها همیشگی نیست، بین خودشون نیست. حتماً باید یه کسی از بیرون بیاد از خانه بهداشت و یا یه مسئولی بگه و یا مثلاً بگن فردا از بسیج میان تا دور هم جمع بشن. چیزی که خودشون سازماندهی کنن وجود نداره» (۱۹ساله، متأهل).

۱۰- مسائل اقتصادی

افزایش مشکلات اقتصادی خانواده‌ها، موجب کاهش تعاملات زنان شده است. گرانی، تجمل‌گرایی و فاصله‌گرفتن از زندگی‌های ساده، زنان را از یکدیگر دور کرده است. بیشتر زنان روستایی این مسئله را عاملی برای کاهش تعاملات خود دانسته‌اند. طبق گفته‌های برخی از آنها:

... را به آنها می‌دهد و این امر بر رضایت آنها از شرایط زندگی‌شان می‌افزاید. خانواده‌ها نیز عقیده دارند تشویق فرزندان (به‌ویژه دختران) به ادامه تحصیل، به آنها این امکان را خواهد داد که با آگاهی از شرایط محیط پیرامون خود، به انتخاب‌های درست و منطقی در زندگی بپردازند و مسیر زندگی خود را برگزینند و سعی در بهبود آن کنند. این مسئله، آرامش خاطر مادران از آینده دختران را دوچندان می‌کند.

شرایط مداخله‌گر

هرچه سطح آگاهی زنان افزایش یابد و درک آنان از اهمیت شادی بالا رود، تلاش برای تحقق شادی در جمع‌های دوستانه، خانواده و کل روستا ارتقا می‌یابد.

پیامدهای پدیده کاهش شادی زنان روستایی

از پیامدهای کاهش سطح شادی زنان، فصلی شدن تعاملات شادمانه آنان است. زنان در هر سه نسل در فصول بهار و تابستان، تعاملات شادمانه بیشتری دارند. زنان سالمند با کوچه‌نشینی، زنان جوان با گل‌چینی، حضور در دشت و باغ‌های اطراف روستاها با دوستان و خویشان خود تعامل دارند. محدود بودن این تعاملات و مقطعی بودن آنها سبب این می‌شود که سطح شادی زنان در طول سال نوسان داشته باشد. در فصل زمستان، گویی روستا در حالت سکون قرار دارد. رفت‌وآمدها نیز محدود می‌شود.

مقطعی بودن تعاملات و دورهمی‌های زنانه موجب می‌شود زنان از یکدیگر دور شوند، درگیر مشکلات خود و فرزندان خود باشند و درصد حل مسائل خانواده خود برآیند آنها روزبه‌روز از یکدیگر غریبه‌تر و نسبت به هم بی‌تفاوت می‌شوند. محدود شدن آنها به فضای داخل خانه، تحریک‌نشدن و پویانبودن آنان، سبب آسیب‌های روحی و جسمی (افسردگی، دیابت و ...) در زنان می‌شود. در چنین صورتی است که سازمان‌های مختلف تلاش می‌کنند با برگزاری دورهمی‌های مناسبتی، زنان را گرد هم آورند و موجبات شادی و نشاط آنها را فراهم کنند.

سالمندان اثر ماندگاری در طول زندگی‌شان داشته است؛ ولی در دوره اخیر، با تغییر سبک و شرایط زندگی و افزایش سطح آگاهی زنان جوان از اهمیت شادی، تلاش می‌شود تا شادی بیشتری در طول زندگی خود تجربه کنند.

راهبردهای پدیده کاهش شادی زنان روستایی

زنان روستایی تلاش می‌کنند با استفاده بهینه از اوقات فراغت خود، زمینه‌های احساس رضایت و آرامش را برای خود ایجاد کنند. میانسالان دارای توانایی جسمی، قالی‌بافی می‌کنند. دختران جوان نیز اگرچه علاقه‌ای به قالی‌بافی ندارند، سعی در یادگیری مهارت‌هایی چون بافتنی، خیاطی، آرایشگری، سفره‌آرایی و ... دارند. به باور آنها پرداختن به امور دلخواه موجبات شادی آنها را فراهم می‌کند. زنان سالمند نیز با کوچه‌نشینی و گفتگو با همسایگان سعی در گذران اوقات فراغت خود دارند. برخی از آنها در نگهداری نوه‌های خویش به فرزندان خود کمک می‌کنند. نکته تأمل‌برانگیز در این الگوهای گذران اوقات فراغت، غلبه فردگرایی و کم‌رنگ شدن روحیه جمعی زنان است.

ظهور فناوری‌های مدرن، سبب تغییر سبک و شیوه زندگی زنان روستایی شده است. بهره‌گیری از امکانات مدرن، اگرچه ایفای بسیاری از نقش‌ها را برای زنان سهل کرده است، با کاهش گردهمایی‌های زنان، از میزان فعالیت‌های شادی‌آفرین آنها نیز کاسته است.

زنان تلاش می‌کنند با مشارکت محدود خود در فعالیت‌های کشاورزی (گل‌چینی)، امکان حضور در جمع‌های خانوادگی و دوستانه را برای خود فراهم کنند؛ البته این مشارکت نیز محدود است و در ساعات مشخصی در طول روز و در طول سال تداوم دارد.

دختران جوان تلاش می‌کنند با ادامه تحصیل و اشتغال، از محیط یکنواخت روستا رهایی یابند. بسیاری از آنها پس از تحصیل در شهرهای اطراف، به زندگی در شهر و بهره‌گیری از امکانات مدرن آن تمایل دارند؛ زیرا به عقیده بسیاری از آنها، زندگی در شهر امکان استفاده از امکانات تفریحی، آموزشی و

نتیجه

زنان نیمی از جمعیت هر جامعه را تشکیل می‌دهند و بخش عمده‌ای از کارکردهای خانواده بر عهده آنان است. جامعه‌پذیری فرزندان بخشی از این وظایف است. پیشینه ورود زنان به عرصه‌های جدید زندگی اجتماعی که به انقلاب صنعتی در کشورهای اروپایی بازمی‌گردد، زمینه را برای ورود زنان به محیط‌های کاری در خارج از محیط منزل فراهم کرد؛ بدین صورت، بسیاری از زنان مجبور شدند برخی از نقش‌های خود مانند نقش تربیتی و آموزشی را به نهادهای دیگری واگذار کنند که آرام‌آرام در حال شکل‌گیری بودند. اگرچه بسیاری از زنان روستایی تجربه حضور در محیط کاری را ندارند، ترجیح می‌دهند تربیت و آموزش فرزندان خود را به نهادهای مدرن بسپارند. انجام وظایف خانه‌داری و مدیریت امور خانه، به زنان فرصت تربیت و آموزش همه‌جانبه فرزندان را نمی‌دهند. با تغییر فرهنگ جامعه و خانواده‌ها، تصمیم‌گیری مشارکتی در امور خانه و فرزندان وجود دارد. بسیاری از وظایف دیگر به زنان منحصر نیست و همکاری و مشارکت در خانواده، وظایف خانوادگی زنان را آسان‌تر از قبل کرده است. زنان روستایی دیگر به کارهای سخت و طاقت‌فرسا مشغول نیستند. اوقات آنها در خانه و به انجام امور خانه‌داری محدود شده است. برخی از میانسالان اوقات فراغت خود را به قالی‌بافی مشغول‌اند تا ضمن پرکردن اوقات خود، از این راه درآمدی نیز کسب کنند. همچنین تجربه زندگی اجتماعی و آگاهی از شرایط زندگی، دگرگونی‌های ایجادشده در عرصه‌های فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، آنها را ترغیب می‌کند تا به احقاق حقوق بپردازند. آنها سعی می‌کنند کمبودها و کاستی‌های موجود در روستاهای خود را به گوش مسئولان برسانند و برای دستیابی به آنها تلاش می‌کنند؛ زیرا آنها معتقدند همگام با مدرن‌شدن جوامع، دستیابی به امکانات مدرن، به آنها فرصت شکوفایی می‌دهد و آنها قادر خواهند بودند نقش‌ها و وظایف خود را بهتر از قبل انجام دهند.

در زمینه نقش فرهنگی زنان، آموزش زنان و دختران و همچنین اشتغال آنها، وضعیت زناشویی زنان در ایران به‌ویژه

روستاهای بررسی‌شده را تغییر داده است. افزایش میزان طلاق، دیررسی ازدواج و مجرد قطعی، اگرچه بیان‌کننده حرکت جامعه به سمت توسعه‌یافتگی است، ورود زنان به این دنیای مدرن و توسعه‌یافته، با تضادها، استرس‌ها و تشویش‌های متعددی همراه است. یکی از دلایل این مسئله این است که با وجود مظاهر دنیای مدرن، زنان زندگی در دنیای مدرن واقعی را تجربه نمی‌کنند. باورها و سنت‌های موجود در برخی خانواده‌ها، عبور از این مرحله را برای زنان دشوار کرده است. همچنان که در روستاهای بررسی‌شده زنان نسل اول و دوم، اعتقادات و باورهای سنتی خود درباره دختران را حفظ می‌کنند و مانع حضور آنها در فعالیت‌های جمعی و دوستانه می‌شوند. آموزش زنان، اشتغال و عوامل دیگر سبب خودآگاهی زنان شده است. آنها در زمینه ازدواج و همسرگزینی اختیار و اراده دارند. آشنایی و معاشرت قبل از ازدواج، گرایش به ازدواج با غیرفامیل، گرفتن حقوقی به جز آنچه در عقدنامه برای زنان آمده است و ... همه نشان می‌دهند امروزه بسیاری از زنان حاضر نیستند مانند مادرانشان در هر شرایطی به زندگی کردن ادامه دهند. آنها تمایل دارند زندگی‌شان را خود بسازند و از آن حداکثر لذت را کسب کنند. حتی زمانی هم که ازدواجشان با معیارهایشان مطابقت ندارد، حاضر به ادامه زندگی نیستند و به زندگی مشترک خود پایان می‌دهند. همچنان که در روستاهای بررسی‌شده، برخی زنان روستایی، پس از جدایی، امکان ازدواج دوباره را دارند و به زندگی عادی خود برمی‌گردند. در زمینه نقش اقتصادی زنان، اولین چیزی که به ذهن تداعی می‌شود، اشتغال آنان است. اگرچه طبق اطلاعات مرکز آمار ایران، تعداد زنان شاغل از سال ۱۳۳۵ تا به امروز افزایش پیدا کرده است، اولین کسانی که از کار اخراج می‌شوند، زن‌ها هستند. امکان تنوع شغلی برای زنان محدود است. در روستاها نیز اگرچه زنان در پیچیده‌ترین کارهای فنی و حتی سخت‌ترین کارهای کشاورزی و دامداری قادرند همپای مردان کار کنند، نمی‌توانند در مناسبات بازار به ایفای نقش بپردازند. آنها

خاص و نانوشته‌ای دارند که قادرند امنیت غذایی خود و خانواده را تضمین کنند. این نقش را زنان نسل اول از مادران خود آموخته‌اند که چگونه در کار کشت و زرع به همسران خود کمک کنند و گاه از مردان پیشی گیرند. دخترانی که تحصیل می‌کنند، به‌طور محدود در گل‌چینی نقش دارند. نسل جدید در زمینه کشاورزی و دامداری تخصصی ندارند. یکی از دلایل این مسئله، کمبود فعالیت‌های کشاورزی و دامی است. مصرف‌گرایی خانواده و خرید احتیاجات خود از شهر نیز بر این امر دامن زده است. دختران روستایی ترجیح می‌دهند درس بخوانند و یا به آموزش‌های محبوب خود بپردازند. در بسیاری از موارد، مادران نیز به دختران در رسیدن به اهدافشان کمک می‌کنند. همچنین باید افزود که مشارکت اجتماعی زنان در مناطق روستایی به‌طور عمده به‌صورت مشارکت‌های سنتی و مذهبی، مشارکت در مراسم مولودی، هیئت‌های مذهبی و خانه‌بهداشت بوده است که نوعی مشارکت منفعلانه محسوب می‌شود؛ به عبارت دیگر، میزان مشارکت اجتماعی آنها در بعد غیررسمی بیشتر از مشارکت آنها در بعد رسمی است که با نتایج پژوهش وثوقی و یوسفی‌آقابین (۱۳۸۴) همسوست. همکاری‌های خودانگیزه بین زنان روستایی به‌طور چشمگیری کاهش یافته است. این مسئله به کاهش فعالیت‌های کشاورزی مربوط است. در دوره‌ای که کشاورزی به‌صورت گسترده در روستاهای بررسی شده رواج داشت، زنان با همیاری‌های سنتی بین خود، تا اندازه‌ای وظایف خود را تعدیل کردند و با همکاری یکدیگر سعی در ایفای این نقش‌ها داشتند. دختران جوان تلاش می‌کنند با مشارکت در فعالیت‌های مذهبی، نقش اجتماعی خود را در قالب همکاری‌های خودانگیزه بازتولید کنند. همچنین آنها با کار در بیرون از خانه، خود را عنصری فعال و خلاق در جامعه معرفی می‌کنند. در زمینه‌ای که مشارکت سیاسی زنان به مشارکت در رأی‌گیری‌ها محدود است، می‌توان گفت پژوهشگرانی چون محمدی‌اصل (۱۳۸۳) نیز به این نتیجه دست یافته‌اند. زنان در روستاهای بررسی شده هیچ‌گاه سمت سیاسی نداشتند. در

هیچ‌گاه مانند مردان قادر نبودند در دادوستد محصولات کشاورزی و دامی نقش ایفا کنند. نقش زنان روستایی در اقتصاد خانواده بیشتر به فرآوری و فروش محدود محصولات معطوف است. دادوستد با شهر و سایر روستاها، کاری مردانه تلقی می‌شود. ازسوی دیگر، وابستگی دولت به درآمدهای نفتی، تولید را در کشورمان تضعیف کرده است. نبود فرهنگ تولید صنعتی، فرصت‌های شغلی را از زنان گرفته است؛ در حالی که، در کشورهای توسعه‌یافته تلاش می‌شود از نیروی کار همه جمعیت فعال استفاده شود و هیچ نیروی بالقوه‌ای کنار گذاشته نشود؛ ولی در کشور ما سرمایه‌داران حاضر نیستند سرمایه خود را در مناطق روستایی هزینه کنند. نتیجه چنین امری، مهاجرت نیروی تحصیل‌کرده از روستاها، خالی شدن روستاها، سالمندی جمعیت، دیررسی ازدواج و ... است. رشد شهرنشینی، افزایش سواد و تحصیلات عالی زنان، آگاهی از حقوق خود و افزایش ارتباطات و تعاملات اجتماعی، سبب رشد فعالیت‌های سیاسی زنان شده است. شرکت زنان روستایی در انتخابات، راهپیمایی‌ها و ... در حال حاضر نمونه‌هایی از مشارکت‌های سیاسی آنان است. برخی از زنان روستایی، با داشتن توان تجزیه و تحلیل و درک مسائل، می‌توانند شایستگی لازم برای حضور در رده‌های بالای سیاسی را کسب کنند. همچنان که بین زنان بررسی شده، نمونه‌هایی وجود داشتند که برای دستیابی به سمت‌های گوناگون مانند دهیار شدن تلاش می‌کردند. با این تفاسیر، تغییرات در نقش زنان از الزام جامعه جدید نشئت می‌گیرد. با تأثیر گرفتن از چنین روندی، از فعالیت‌های جمعی و گروهی زنان که مستلزم شادزیستی آنان است، کاسته شده و فردگرایی که از ویژگی‌های جامعه مدرن است، در مناطق روستایی غلبه یافته است.

نتایج حاصل از پژوهش درباره مشارکت زنان نسل اول و دوم در کشاورزی و دامپروری و داشتن دانش در زمینه کاشت محصولات و فرآوری مواد غذایی، با نتایج پژوهشگرانی چون ایننف (2012)، یوگوما (2014) و ویرجینیا و همکاران (2016) همسوست. زنان در زمینه تولید مواد غذایی، نقش

انسان‌های شادتری می‌دانند و عقیده دارند همکاری‌های جمعی زنان در گذشته با وجود کمبود امکانات، روحیه شادی را برای آنها ایجاد می‌کرد. تنهایی و خانه‌نشینی این زنان در زمان حال، عامل اصلی بیماری‌های جسمی و روحی آنان است. این گروه از زنان سعی می‌کنند با دوره‌های مقطعی مانند کوچه‌نشینی و یا حضور در مراسم مذهبی، شادی را برای خود و همسالانشان خلق کنند. زنان نسل دوم، زندگی جمعی مادران و فردگرایی دخترانشان را درک کرده‌اند. آنها نیز تلاش می‌کنند بهره‌گیری از آموخته‌های خود مانند بافت قالی، از دغدغه‌های روزمره جدا شوند و با شرکت در مراسم مقطعی و محدود روستا، شادی برای خود ایجاد کنند. نسل سوم را دختران جوانی تشکیل می‌دهند که کاهش شادی خود را در کمبود امکانات و تجهیزات محل زندگی خود می‌دانند. بخش دیگر نداشتن شادمانی به فرهنگ موجود در روستا مربوط است که به آنها اجازه رفت‌وآمد آزادانه با همسالان را نمی‌دهد. فردگرایی در زندگی این گروه از زنان غلبه دارد؛ با این حال، آنها تلاش می‌کنند با بهره‌گیری بهینه از اوقات فراغت خود (ملاقات دوستان، مسافرت‌های دوستانه، شرکت در مراسم مذهبی و...)، لحظات شادی را در جوار دوستان و همسالان تجربه کنند. برخی از آنها با تحصیل و اشتغال به دنبال آن خودکفایی اقتصادی، سعی در بهبود شرایط زندگی خود دارند و از این طریق تلاش می‌کنند شادی را در عرصه زندگی خود ایجاد کنند.

طبق ادبیات نظری پژوهش، زنان در طول زندگی خود به ایفای نقش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و خانوادگی می‌پردازند. در روستاهای بررسی شده نقش خانوادگی زنان برجسته‌تر است. خودکفان بودن زنان از نظر اقتصادی، نشان‌دهنده نقش محدود زنان در اقتصاد خانواده است. برخی از زنان نیز که به قالی‌بافی و یا امور دیگر اشتغال دارند، درآمد خود را صرف زندگی می‌کنند. نقش سیاسی زنان به رأی‌گیری‌ها محدود است. نقش اجتماعی زنان با حضور گسترده در فعالیت‌های مذهبی نمود دارد؛ ولی حضور آنها در

سال‌های اخیر، حضور در جلسه شوراها، مسجد، سبب شنیده شدن خواسته‌هایشان شده است. در عین حال که زنان از عنصر غیررسمی نیز برای شنیده شدن خواسته‌ها و نیازهایشان استفاده و با مطرح کردن نظرهای خود به زنان دهیاران و اعضای شورا، در مسائل روستاها اعمال نظر می‌کنند.

طبق یافته‌ها، شادی در ارتباط با جامعه، گروه و در جمع محقق می‌شود. در غیر این صورت، شادی تنها جنبه‌ای از حالات درونی افراد است که با معانی و اهداف جمعی همراه نیست؛ در حالی که باید شادی را عضوی از چارچوب مفهومی رضایت از زندگی، اعتماد اجتماعی، کیفیت زندگی، امنیت اجتماعی و ... دانست که بدون آن، رسیدن به توسعه امکان‌پذیر نخواهد بود. در پرتو روابط جمعی و مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی بین افراد تقویت می‌شود و تعاملات سازنده، شادی حاصل‌شده و افراد از بودن کنار یکدیگر لذت خواهند برد. همان‌گونه که گویلن رویو و ولازکو (2005) و کووما هونکانن و همکاران (2004) نیز بیان کردند که مشارکت در جمع و عضو شدن در گروه‌ها، شادی روستاییان را دوجندان خواهد کرد. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهند برخی از تعاملات زنان روستایی در پرتو فعالیت‌های جمعی آنها در زمینه کشاورزی و دامداری حاصل می‌شد. کاهش چنین فعالیت‌هایی، از مشارکت‌های جمعی زنان که سبب خلق شادی برایشان می‌شد، کاسته است. نقش‌های زنان دچار دگرگونی شده و همیاری‌ها و همکاری‌های سنتی زنان را - که مشارکت جمعی آنها را برمی‌انگیخت - کم‌رنگ کرده است. از بین رفتن مکان‌های دوره‌های زنان و جایگزین نشدن مکان‌های جدید نیز دلیلی بر حضور نداشتن زنان به صورت جمعی است. بسیاری از مراسم شادی‌آفرین در روستا به فراموشی سپرده و جشن‌ها و مراسم شاد به چند مراسم مذهبی و غیرمذهبی در طول سال خلاصه شده است. مسائل اقتصادی، غلبه روحیه تجمل‌گرایی و ... نیز در کاهش تعاملات جمعی زنان مؤثر بوده است؛ در نتیجه چنین روندی، از میزان شادی زنان کاسته شده است. زنان نسل اول خود را

عرصه‌های مختلف به عقیده آمارتیا سن، از محرومیت اجتماعی و نارضایتی زنان می‌کاهد و در افزایش میزان رضایت آنها نقش عمده‌ای را ایفا می‌کند. طبق نتایج حاصل شده، شادزیستی، مؤلفه‌های دورهمی‌های زنان، حضور در جمع دوستان، آشنایان و اقوام، حضور در مراسم و مکان‌های مذهبی، کار و فعالیت‌های زنانه، خوشبختی، نبود استرس‌ها، نگرانی‌ها و بی‌قراری‌ها و اضطراب‌ها، کمک و همیاری بین زنان، داشتن نعمت سلامتی چه از لحاظ روحی و چه جسمی، داشتن روحیه شاد و قوی، لذت از زندگی و حضور در مراسم جشن و شادی را دارد که نشان می‌دهد درک بومی مفهوم شادزیستی، از مفاهیم ارائه شده در ادبیات نظری غنی‌تر است. این مفهوم بومی از شادزیستی خاص روستاهای بررسی شده است و ممکن است در بقیه نقاط کشور معنا و مفهوم متفاوتی داشته باشد. تحولات نقشی ایجاد شده در سه نسل از زنان، از میزان فعالیت‌های گروهی و خودانگیخته آنان کاسته است. در این میان، عوامل دیگری چون خشکسالی، کمبود آب و کم شدن فعالیت‌های کشاورزی و دامپروری، در کاهش سطح تعاملات زنان روستایی دخیل بوده است. با محدود شدن سطح تعاملات زنان روستایی به فعالیت‌های مذهبی و فصلی شدن آن، از سطح شادی آنها کاسته شده و ره‌آورد آن، بیماری‌های جسمی و روانی متعدد برای زنان بوده است.

بر پایه یافته‌های حاصل از پژوهش می‌توان برای افزایش شادی زنان راهکارهای زیر را ارائه کرد:

- کم‌آبی و خشکسالی و کم شدن فعالیت‌های کشاورزی از تعاملات و دورهمی‌های زنان کاسته و سبب مهاجرت نیروی کار جوان به شهرهای اطراف شده است. نبود کار و مهاجرت نیز از شرایط علی پدیده دیررسی ازدواج دختران محسوب می‌شود؛ بنابراین، ایجاد اشتغال در محیط‌های روستایی، راهکار عمده و اصلی است.

- در نظر گرفتن مکان‌هایی برای دورهمی‌های زنانه (چه مکان تفریحی و چه ورزشی) سبب می‌شود آنها برای ساعتی

اجتماع و ایفای نقش اجتماعی بسیار محدود است؛ زیرا زنان قادر نیستند پس از تحصیل وارد بازار کار شوند. اگرچه باورهای غلط درباره تحصیل دختران از بین رفته است، هنوز هم محدودیت‌هایی برای تحصیل آنها وجود دارد که نبود امکانات از مهم‌ترین آنهاست.

با مرور ادبیات نظری و تجربی، می‌توان به نظریه‌هایی دست یافت که ارتباط نزدیک‌تری با موضوع مطالعه شده دارند و قادرند مسائل روزمره و معمولی زندگی افراد را ترسیم کنند. در پژوهش حاضر، درک بومی زنان از مفهوم شادزیستی و دلایل کاهش شادی زنان در روستاهای بررسی شده نشان می‌دهد این مسئله در دهستان جوشق، عوامل، پیامدها و راهبردهای مختلفی دارد که خاص این منطقه است. شادزیستی با آن دسته از متغیرهای اجتماعی تعریف شده است که هر یک به تنهایی می‌توانند مترادف با آن در نظر گرفته شوند؛ رضایت از زندگی یکی از این متغیرهاست. رضایت از خود، همسر، فرزندان، شرایط اقتصادی خانواده و خشنودی از حضور در جمع خانواده، زنان را قادر به تحمل شرایط سخت زندگی کرده است. بسیاری از زنان روستایی، مشکلات زندگی را تحمل و خود را وقف زندگی‌شان کرده‌اند و برای رفع کمبودهای آن تلاش می‌کنند. آنها از بودن در کنار خانواده لذت می‌برند. همان‌گونه که اپیکور بیان می‌کند هدف غایی و نهایی انسان‌ها، لذت بردن از زندگی است. زنان نیز سعی در کسب لذت و زدودن رنج، درد و اضطراب از خود و اطرافیانشان‌اند. بسیاری از آنها از محیط زندگی خود (روستا) لذت می‌برند. اگرچه کمبود امکانات، مشکلات متعددی را برای زنان ایجاد می‌کند، حاضر نیستند از آرامش و آسایش روستا بگذرند. آنها برای دستیابی به روستای توسعه یافته تلاش و ایده‌ها، آرمان‌ها و خواست‌های خود را مطرح و به منزله نیمی از افراد فعال در روستا، اعمال نظر می‌کنند. برخورداری از امکانات، قابلیت‌های زنان را شکوفا و از توانمندنبودن آنها جلوگیری می‌کند. توانمندی زنان در

براتی سده، ف. (۱۳۹۴). «افسردگی در زنان»، فصلنامه نقد کتاب (اخلاق علوم تربیتی و روان‌شناسی)، س ۱، ش ۳ و ۴، ص ۱۳۸-۱۳۱.

جانجانی، پ؛ مؤمنی، خ. و کرمی، ج. (۱۳۹۳). «رابطه امنیت اجتماعی و سبک زندگی با کیفیت زندگی و شادکامی زنان شهر کرمانشاه»، تحقیقات بالینی در علوم بپراپزشکی، د ۳، ش ۴، ص ۲۵۶-۲۴۷.

جوان، ج؛ یاسوری، م. رهنما، م. و احمدیان‌شالچی، م. (۱۳۸۷). «بررسی وضعیت اقتصادی زنان سرپرست خانوار روستایی؛ مطالعه موردی: منظومه روستایی مشهدقلی»، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، د ۷، ش ۱۱، ص ۳۵-۱۹.

حسینی‌نثار، م. و شب‌افروزان، ص. (۱۳۹۴). «بررسی احساس شادکامی و عوامل مؤثر بر آن در بین مددجویان بهزیستی شهرستان رشت»، مدیریت فرهنگی، د ۹، ش ۳۰، ص ۱۴-۱.

خادمیان، ط. و فرجی، ط. (۱۳۹۱). «عوامل اجتماعی مؤثر در نشاط اجتماعی دانشجویان»، مطالعات جامعه‌شناختی ایران، د ۲، ش ۵، ص ۳۸-۱۹.

دارابی، م. (۱۳۹۴). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت سیاسی زنان در استان همدان؛ مطالعه موردی: شهر نهاوند»، جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، د ۵، ش ۱۷، ص ۸۴-۵۷.

ربانی، ع؛ ربانی، ر. و گنجی، م. (۱۳۹۰). «رویکردی جامعه‌شناختی به احساس شادمانی سرپرستان خانوار در شهر اصفهان»، مسائل اجتماعی ایران، د ۲، ش ۱، ص ۳۵-۱.

رضادوست، ک؛ فاضلی، ع. و مقتدایی، ف. (۱۳۹۳). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان نشاط در استان خوزستان»، توسعه اجتماعی، د ۸، ش ۴، ص ۴۶-۲۹.

زارع‌پور، ف؛ کمالی، م. علاقه‌بند، م. قیصری، م. و سرلک، ش.

هرچند کوتاه، دوستان و آشنایان خود را ملاقات کنند و با حضور در کنار یکدیگر، ساعات مفرح و شادی را داشته باشند. این گردهمایی‌ها از دورهمی‌های مقطعی و فصلی زنان می‌کاهد و آنها را به تعاملات همیشگی تبدیل می‌کند.

منابع

آرگایل، م. (۱۳۸۳). روان‌شناسی شادی، ترجمه مسعود گوهری‌انارکی، حمیدظاهر نشاط‌دوست، حسن پالانگ و فاطمه بهرامی، اصفهان: جهاد دانشگاهی.

آقابابایی، ن. (۱۳۹۴). «نقش واسطه‌ای هدف در زندگی در رابطه جهت‌گیری دینی با شادی و رضایت از زندگی»، اسلام و پژوهش‌های روان‌شناختی، د ۱، ش ۲ (۲)، ص ۹۲-۷۷.

آل‌آقا، ف. (۱۳۸۴). «شناسایی مشاغل درآمدزا برای زنان روستایی و تعیین نیازهای آموزشی و مهارت‌های متناسب با آن، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)»، د ۳، ش ۱ (۱۱)، ص ۱۶۹-۱۴۷.

آیزنک، م. (۱۳۷۵). روان‌شناسی شادی، ترجمه محمد فیروزبخت و خلیل بیگی، تهران: بدر.

اشتراوس، الف. و کربین، ج. (۱۳۹۲). مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای. ترجمه ابراهیم افشار، تهران: نشر نی.

اعظم‌آزاده، م. و تافته، م. (۱۳۹۴). «منابع مطرودساز، طرد اجتماعی و احساس شادمانی زنان سرپرست خانواده»، زن در توسعه و سیاست، د ۱۳، ش ۳، ص ۳۵۶-۳۳۵.

براتلو، ف؛ رضایی، ع. و لعل‌های، س. (۱۳۹۳). «تأثیر برنامه‌های فرهنگی و عقیدتی بر شادی و نشاط بانوان شاغل؛ مطالعه موردی: وزارت جهاد کشاورزی»، مدیریت فرهنگی، د ۸، ش ۲۵، ص ۹۳-۱۰۵.

- (۱۳۹۱). «بررسی میزان افسردگی و رابطه آن با ورزش در زنان بالای ۲۰ سال»، مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی شهید صدوقی یزد، د ۲۰، ش ۱ (۸۲)، ص ۶۴-۷۲.
- صالحین، ش. (۱۳۸۲). «نحوه صرف وقت زنان روستایی»، زن در توسعه و سیاست، د ۱، ش ۷، ص ۵۹-۳۱.
- عابدی، م. (۱۳۸۳). شادی در خانواده، تهران: مطالعات خانواده.
- عامری، م؛ سهرابی‌رنانی، م. حسینی‌راد، م. و دائی، ف. (۱۳۹۳). «موانع مشارکت زنان در فعالیت‌های فرهنگی»، مدیریت فرهنگی، د ۸، ش ۲۴، ص ۲۱-۳۶.
- عضدانلو، ح. (۱۳۸۴). آشنایی با مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی، تهران: نشر نی.
- علیرضانزاد، س. (۱۳۹۱). «تکنولوژی و زنان روستایی؛ مطالعه‌ای بر تحول نقش‌ها و ابزارهای تولیدی زنان شالیکار استان گیلان»، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، د ۴، ش ۱۲، ص ۱۹۶-۱۶۹.
- علیزاده، س؛ محسنی، م. خانجانی، ن. و مؤمن‌آبادی، و. (۱۳۹۳). «همبستگی بین مشارکت اجتماعی زنان با کیفیت زندگی آنان در شهر کرمان»، مدیریت ارتقای سلامت، د ۳، ش ۲، ص ۴۳-۳۴.
- عنبری، م. (۱۳۹۷). ستایش شادمانه، تهران: دانشگاه تهران.
- عنبری، م. و حسنونند، الف. (۱۳۸۹). «رابطه فرهنگ پدرسالاری و مشارکت سازمان‌یافته زنان در مدیریت روستایی؛ مطالعه موردی: زنان روستایی دهستان فیروزآباد در استان لرستان»، روستا و توسعه، د ۱۳، ش ۱، ص ۱۵۳-۱۳۱.
- عنبری، م. و حقی، س. (۱۳۹۳). «بررسی عوامل فردی و اجتماعی مؤثر بر نشاط اجتماعی زنان؛ مورد مطالعه: زنان مناطق شهری و روستایی شهرستان دلپجان»، جامعه‌شناسی کاربردی، د ۲۵، ش ۱ (۵۳)، ص ۲۶-۱.
- غفاری، ر. و ترکی‌هرچگانی، م. (۱۳۹۰). «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان و دختران در توسعه مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری؛ مطالعه موردی: روستاهای بخش فارسان»، جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، د ۲، ش ۳، ص ۱۳۰-۱۰۹.
- غفاری، غ؛ نیک‌بین‌صدقاتی، ف. و اسماعیل‌زاده، خ. (۱۳۹۱). «مشارکت اجتماعی زنان و تأثیر آن بر رفاه خانواده؛ مطالعه موردی: منطقه ۹ شهر تهران»، زن و مطالعات خانواده، د ۵، ش ۱۸، ص ۶۲-۳۳.
- فلیک، الف. (۱۳۸۷). درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- فیروزآبادی، الف. و فرضی‌زاده، ز. (۱۳۸۸). «بررسی مقایسه‌ای وضعیت گذشته و حال فعالیت‌های اقتصادی زنان روستایی در خانواده؛ مطالعه موردی: روستای میانده از توابع شهرستان صومعه‌سرا - استان گیلان»، توسعه محلی روستایی - شهری، د ۱، ش ۱ (۳۶)، ص ۶۵-۳۵.
- کوئن، ب. (۱۳۸۷). مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران: سمت.
- محمدی‌اصل، ع. (۱۳۸۳). «موانع مشارکت سیاسی زنان در ایران»، رفاه اجتماعی، د ۳، ش ۱۲، ص ۹۳-۱۳۰.
- مشیری، ر؛ مهدوی حاجیلویی، م. و علیایی، م. (۱۳۸۸). «بررسی نقش سواد و نیروی کار زنان در درآمد خانوار روستایی؛ مطالعه موردی: زنان روستایی دیواندره استان کردستان»، جغرافیا و توسعه، د ۷، ش ۱۴، ص ۸۲-۶۹.
- میرلطفی، م؛ بندانی، م. و شهرکی، س. (۱۳۹۲). «بررسی نقش کار پنهان زنان در سطح رفاه خانوار روستایی؛ مطالعه موردی: زنان روستایی شهرستان هامون»، برنامه‌ریزی فضایی، س ۳، ش ۳، ص ۶۸-۴۹.
- نامدار، م. (۱۳۸۹). «عوامل مؤثر بر اشتغال زنان همراه با ورود

- شهری)، د ۶، ش ۱۷، ص ۲۸-۱.
- وحید، ف؛ و دادهیر، الف. و فرنام، م. (۱۳۹۳). «نشاط عمومی در زندگی اجتماعی - فرهنگی شهر: مطالعه‌ای با رویکرد تئوری کیفیت اجتماعی در شهر اردبیل»، *مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)*، د ۴، ش ۱۱، ص ۳۴-۱.
- Adesiji, G. B. Olarewaju, K. D. Olaleye, R. S. & Komolafe, S. E. (2015) Assessment of indigenous methods of processing shea butter among women in ilorin east local government area of kwara state, nigeria. *Journal of Agricultural Sciences (Belgrade)*, 60 (2), 199-210.
- Davis, D. K. Quraishi, K. Sherman, D. Sollod, A. & Stem, C. (1995) Ethnoveterinary medicine in afghanistan: an overview of indigenous animal health care among pashtun koochi nomads. *Journal of Arid Environments*, 31 (4), 483-500.
- Guillen-Royo, M. & Velazco, J. (2005) Exploring the relationship between happiness, objective and subjective well-being: evidence from rural thailand. *Paper Presented at the Capabilities and Happiness Conference*, 16, 1-45.
- Gurr, T. R. (2003). *Why Men Rebel*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Ibnouf, F. O. (2012) The value of women's indigenous knowledge in food processing and preservation for achieving household food security in rural sudan. *Journal of Food Research*, 1 (1), 238-253.
- Koivumaa-Honkanen, H. Koskenvuo, M. Honkanen, R. J. Viinamäki, H. Heikkilä, K. & Kaprio, J. (2004) Life dissatisfaction and subsequent work disability in an 11-year follow-up. *Psychological Medicine*, 34 (2), 221-228.
- Matsa, W. & Mukoni, M. (2013) Traditional science of seed and crop yield preservation: exploring the contributions of women to indigenous knowledge systems in zimbabwe. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3 (4), 234-245.
- Ndlangamandla, M. M. (2014) *Contribution of Indigenous Knowledge Use on the Livelihood of Rural Women in the Lowveld Region of Swaziland: A Case Study of Handicrafts*. Doctoral Dissertation. University of South Africa.
- Okoye, J. I. & Oni, K. (2017) Promotion of indigenous food preservation and processing knowledge and the challenge of food security in africa. *Journal of Food Security*, 5 (3), 75-87.
- Oloko, M. Mamman, M. & Ekpo, R. (2017) Underscoring the role of nigerian rural فناوری‌های نوین به عرصه اقتصاد روستایی؛ مطالعه موردی کمباین داران استان فارس»، *روستا و توسعه*، د ۱۳، ش ۲، ص ۱۲۸-۱۰۳.
- نصرتی‌نژاد، ف؛ سخایی، الف. و شریفی، ح. (۱۳۹۴). «مطالعه رابطه بین سرمایه اجتماعی جوانان و میزان شادکامی آنان»، *مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی*، د ۴، ش ۲، ص ۱۶۷-۱۴۳.
- نعیمی، الف؛ نجف‌لو، پ. صلاحی مقدم، ن. و گل‌باز، س. (۱۳۹۴). «عامل‌های مؤثر بر مقدار مشارکت زنان روستایی گرمسار در فعالیت‌های روستایی»، *زن و جامعه*، س ۸، ش ۱ (۲۹)، ص ۲۲-۱.
- نوری زمان‌آبادی، ه و علی‌محمدی، ن. (۱۳۸۸). «تحلیلی بر فعالیت‌های اقتصادی زنان روستایی؛ مطالعه موردی: منطقه برآآن - شهرستان اصفهان»، *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، د ۲۰، ش ۲ (۳۴)، ص ۱۰۴-۸۷.
- هادیان، الف. و سحرخیز، ع. (۱۳۸۵). «تعیین سهم اقتصادی زنان روستایی در فعالیت‌های امور دام؛ مورد مطالعه: شهرستان جهرم»، *مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان؛ ویژه‌نامه اقتصاد*، د ۲۱، ش ۲، ص ۳۹-۲۱.
- هزارجریبی، ج. و مرادی، س. (۱۳۹۳). «نشاط اجتماعی و عوامل مرتبط با آن؛ مطالعه‌ای در بین دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی»، *مطالعات ملی*، د ۱۵، ش ۴ (۶۰)، ص ۲۶-۳.
- وثوقی، م. و یوسفی‌آقابین، الف. (۱۳۸۴). «پژوهشی جامعه‌شناختی در زمینه مشارکت اجتماعی زنان روستایی روستای آغکند شهرستان میانه»، *مجله علوم انسانی*، د ۱۲، ش ۳، ص ۱۳۹-۱۲۳.
- وحید، ف؛ بهیان، ش. هاشمیان‌فر، ع. و حضرتی، س. (۱۳۹۴). «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر شادمانی با تکیه بر احساس امنیت اجتماعی؛ مورد مطالعه: شهر کرمان»، *مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات*

- women in environmental protection: lessons from makarfi in kaduna state, nigeria. *African Journal of Environmental Science and Technology*, 11 (5), 213-218.
- Orden, S. R. & Bradburn, N. M. (1969) Working wives and marriage happiness. *American Journal of Sociology*, 74 (4), 392-407.
- Shastri, H. D. Beena, P. Santosh, A. & Joshi, K. M. (2015) Identification of indigenous knowledge of herbs used by rural women in dantiwada taluka. *International Journal of Innovative Science, Engineering & Technology*, 3 (5), 290-292.
- Shastri, H. D. Beena, P. Santosh, A. & Joshi, K. M. (2016) Identification of indigenous knowledge of herbs used by rural women in dantiwada taluka. *Annals of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences*, 6 (1 & 2), 43-45
- Tamang, J. P. Chettri, R. & Sharma, R. M. (2009) Indigenous knowledge of northeast women on production of ethnic fermented soybean foods. *Indian Journal of Traditional Knowledge*, 8 (1), 122-126.
- Ugboma, M. U. (2014) Availability and use of indigenous knowledge amongst rural women in nigeria. *Chinese Librarianship: An International Electronic Journal*, 38 (8), 60-67.
- Virginia, P. Pallavi, S. & Neda, S. (2016) Assessment of household food insecurity among the rural population of allahabad district. *International Journal of Home Science*, 2 (2), 353-355.

